

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

סעודה שלישית פרשת

שובטים תשי"ח

ביאור מצות "מינוי מלך"

- כמה מצות נאמרו על תנאי ותלוי לפי מדרגתם של ישראל, ומהם: למנות מלך. לסבול עול הגלות. ולעסוק בפרנסה. • מדת שכחה יש בו טובה, שגורם לחזור על משנתו תמיד • כל המינויים והשררות הם מן השמים, ומכל מקום אין נוטלין הבחירה מבני אדם למנות גם מי שאינו מרוצה בשמים לזה • רבינו יונה: המבחן לידע ולהכיר מהות האדם • מי שהוא משורש הקדושה, מוצא חן בעיניו רק יראי השם • יוסף הצדיק מצא חן במצרים בדרך גם • הימיכו כל אשר דברו • וברכתיו בכל אשר "תעשה"

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 1-514-585-3040

פאר הגהות און קאמענטארן לאזט א מעסעדזש אויף 1850-352-347. צו נעמען א חלק דורך א קרעדיט קארטל: 718-673-2199

קונטרס 114

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (ארץ ישראל)

718-298-4641 (אמעריקא)

(פון איידאפע 3333419-72-972+)

צו הערן די תורה שופטים תשי"ח

דרוקט: #→518→5→16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

29 מיוט) אביסל קלאר

☆☆☆☆

• ברכת מזל טוב •

הר"ר משה נפתלי וואלדמאן הי"ו
לרגל נישואי בתו עב"ג החתן אהרן יוסף נ"י
בן הר"ר חנני' יו"ט ליפא ליכטענשטיין הי"ו

הר"ר שמחה בונם שווארץ הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן יואל נ"י
עב"ג בת הרה"ג ר' שלום יונתן קליין שליט"א

הר"ר יודא אליעזר יאקאבאוויטש הי"ו
לרגל אירוסו בתו עב"ג החתן זאב נ"י
בן הרה"ג ר' פנחס דוד שווארץ ז"ל

הר"ר שרגא אבא ברייער הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן יו"ט ליפמאן נ"י
עב"ג בת הר"ר ברוך מרדכי גאלדבערגער הי"ו

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרכים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם, שהזיווגים יעלו יפה, ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• יהם יעלו לזכרון •

לע"ג האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'
מרת שרה ע"ה ב"ר אלעזר ז"ל
אשת הרה"ח ר' יהודה לייבוש קליינבערגער ז"ל
נפמרה ז' אלול תשע"ה לפ"ק
לעשות רצון צדיק מרן רביה"ק זי"ע היתה כל מגמת חייה,
וחבתה להחיות נפשו בהקמת בית חינוך לבנות במאנטריאל

לע"ג הרבני החסיד, כהן שדעתו יפה, אוהב שלום ורודף שלום
רבי שלמה זלמן ז"ל סאנדער
ב"ר יחזקאל שרגא הכהן ז"ל
פעל בכל לבבו ונפשו למלאות רצון רביה"ק זי"ע
נפמור ו' אלול תשמ"ו לפ"ק

לע"ג האבדך דיקר ירא ושלם, דבק בתורת רביה"ק זי"ע, וזכה לזכר מקומו
של צדיק, ובעיון רב הגיה ותיקן מחדש הספר חידושי תורה תשמ"ז
מוה"ר ישראל יחיאל שרגא ע"ה
בהר"ר יקותיאל יודא הלוי נ"ו לאווי
נפמור ו' אלול תש"ע לפ"ק

לע"ג הרב הגאון הצדיק המפורסם חסידא ופרישא
רבי שמעון זאב ז"ל
ב"ר צבי משה הי"ד מיללער - אבדק"ק אראד
נפמור ו' אלול תשמ"ו לפ"ק

KolSatmar.com

א

קושיות ודיוקים בפרשת מינוי המלך

כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּשְׁכַּתָּה וַיִּשְׁבָּתָה בָּהּ, וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי. שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בּוֹ, מִקְרֵב אַחִיךָ תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אַחִיךָ הוּא. אֵין פִּשְׁטוֹת, אַזְוִי דִּי פִסּוּקִים, אִיז נִישַׁט צו פֶּאַרשְׁטִיין.

ב

קושיא א

בגמרא נחלקו התנאים אי מינוי מלך הוי מצוה, או שנאמרה רק כנגד תרעומתן של ישראל לכאורה [אין] דאָס ענין דאָ [של מינוי המלך] איז דאָךְ דאָ אַ גרויסע פלוגתא אין די גמרא^א (סנהדרין כ:), צי מינוי המלך איז אַ "מצוה". איינער זאָגט ס'איז אַ "מצוה", שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ. [און] ס'איז דאָ אַ מאן דאמר אין די גמרא אַז ניין, ס'איז נאָר וועגן "תרעומתן של ישראל". די תורה הקדושה האָט נאָר געזאָגט, אַז [אויב] מ'וועט 'פֶּאַרלאַנגען' [אַ מלך], זאָל מען שטעלן אַ מלך. [ובפשטות משמע כי] אַזְוִי שטייט דאָךְ אין פסוק, "וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ וגו', 'אַז' דו וועסט זאָגן, 'דעמאָלט' שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ וגו' מִקְרֵב אַחִיךָ וגו'.

ג

והרמב"ם פוסק כמאן דאמר דהוא מצוה, דבבואם לארץ נצטוו למנות עליהם מלך און דער רמב"ם פֶּסְקֵי נֶט דאָךְ^ב אַז ס'איז פון די [חשבון] תרי"ג מצות, [וכמאן דאמר] ס'איז אַ "מצוה". [ומעתיק שם הרמב"ם] אַזְוִי ווי אין פשטות די גמרא זאָגט, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות להם מלך, ולמחות זכר של עמלק, ולבנות בית המקדש. על כל פנים פֶּסְקֵי נֶט דער רמב"ם ס'איז אַ "מצוה".

ד

וקשה למאן דאמר שהוא מצוה, אם כן לאיזה צורך הקדים הכתוב לומר וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ וגו' (א) על כל פנים ברויך מען דאָךְ צו פֶּאַרשְׁטִיין [דאס כן שהוא מצוה] וואָס שטייט וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ, וואָס דאָרף מען די 'הקדמה'. [דהלא מכיון שהוא מצוה, אין זה תלוי באם יאמרו כן או לא יאמרו].

^א בברייטא שבגמרא סנהדרין (כ:): וכן היה רבי יהודה אומר, שלש 'מצות' נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ וגו'. [ופירש"י: לא נאמרה פרשה זו דשׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ משום מצוה, אלא כנגד תרעומתם, שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר (שמואל א' ח, כ) וְהָיִינוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם, שנאמר וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה, עתידין אתם לומר כן].

^ב ברמב"ם ריש הלכות מלכים מונה זאת בין חשבון המצות, ובפנים כתב שם (מלכים א, א): שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך, שנאמר שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ. ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עֲמָלֶק. ולבנות בית הבחירה, שנאמר לִשְׁכֵּנוּ וּבָאתָ שָׁמָּה. וכן בספר המצות כתב: מצוה קע"ז היא שצונו למנות עלינו מלך מישראל, יקבץ כל אומתנו וינהיגנו, והוא אמרו יתברך שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ. וכבר קדם לנו לשונם בספרי שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק. ולשון ספרי גם כן, שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, מצות עשה וכו'.

ס'דארף שטיין 'פשוט', כ'י תבא אַל הָאָרֶץ תָּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ, [דבכל אופן] זאָלטס דיר מאַכן אַ מלך ווען מ'וועט קומען קיין ארץ ישראל.

[ולמה נאמר] וְאֶמְרָתָּ אֲשִׁמָּהּ וּגּו', אז דו וועסט זאָגן. זעט דאָך עפעס אויס אין פסוק מבואר [כמאן דאמר] אַז ס'גיווענדט [צין] מ'וועט זאָגן.

דער וואָס ער לערנט די ראיא וואָס מ'האָט ווידער אַז ס'איז יאָ אַ מצוה [לפי שנאמר שום תָּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ], אַז ס'איז אַ מצוה איז דאָך נישט פאַרהאַנדן ס'זאָל זיין גיווענדט אינעם "זאָגן".

אַזוי לערנט דאָך דער רמב"ם, און די הלכה איז דאָך טאַקע אַזוי, די גמרא זאָגט בפשטות שלש מצות נצטוו בכניסתן לארץ, לשום עליהם מלך, אַזוי ווי די הלכה איז. נו ברויך מען דאָך צו פאַרשטיין די הקדמה, וְאֶמְרָתָּ אֲשִׁמָּהּ עֲלֵי מֶלֶךְ.

ה קושיא ב

במדרש רבה (סימן ח) מבואר דהיה חסרון וחטא במה שביקשו להם ישראל מלך, ולא רצה הקב"ה בכך

און דאָ אין מדרש¹, דער מדרש הייבט אָן דאָ אַט באריכות.

קודם זאָגט ער [בסימן ח], ס'איז געווען אַ "חטא" וואָס זיי האָבן פאַרלאַנגט אַ מלך, מִמֶּלֶךְ אָדָם חָנָף (איוב לד, ז). דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט עטץ וועסט אַסאָך ליידן פון די "מלכים". אַזוי ווי ס'איז געוועזן [לבסוף], אַסאָך מלכים - מלכי ישראל - האָבן פאַרפירט דעם כלל ישראל, ביז מ'איז געקומען צו ביטערע עונשים קָשִׁים וּמָרִים.

זאָגט ער [הקב"ה], עטץ האָטס פאַרלאַנגט [אַ מלך], איך האָב געמיינט עטץ זאָלט נישט האָבן קיין מלך, עטץ זאָלטס נישט האָבן אויף זיך קיין שום אימת אדם, קיין שום אימת בשר ודם, נאָר פאַר'ן באַשעפער, נאָר אַז עטץ האָטס געוואָלט, וועל איך ענק געבן אַ מלך. אַזוי שטייט אין מדרש.

1

שטייט דאָך גאָר אַרויס בפירוש אַז ס'איז געווען דער רצון הבורא ברוך הוא אַז ס'זאָל 'נישט' זיין [קיין מלך], נאָר ווייל מ'האָט געוואָלט.

² בדברים רבה (ה, ח): רבנן אמרי, אמר הקב"ה לישראל, כְּנִי כַךְ חֲשַׁבְתִּי שֶׁתִּהְיֶה חֲרוּץ מִן הַמַּלְכוּת נְפִירוּשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מִנֵּין שֶׁנֶּאֱמַר (ירמ' ב, כד) פָּרַח לְמַד מִדְּבָר, כִּשֶׁם שֶׁהִפְרָא גָדַל בַּמְדַּבֵּר וְאִין אִימַת אָדָם עָלָיו, כִּךְ חֲשַׁבְתִּי שֶׁלֹּא תִהְיֶה אִימַת מַלְכוּת עֲלֵיכֶם, אֲבָל אַתֶּם לֹא בִקְשַׁתֶּם כֵּן, אֲלֵא (שם) בְּאִנּוּת נִפְשָׁה שֶׁאָפָה רוּחַ, וְאִין רוּחַ אֵלָּא מַלְכוּת, מִנֵּין שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז, ב) וְאָרֹן אֲרָבַע רוּחֵי שָׁמַיָא מְגִיחִין לִימָא רַבָּא. אמר הקב"ה ואם תאמרו שאיני יודע שסופכם לעזובי, כבר הזהרתי על ידי משה ואמרתי לו הוֹאִיל וְסוּפֶן לִבְקֵשׁ לָהֶן מֶלֶךְ בִּשְׂר וְדָם, מִהֵן יִמְלִיכוּ עֲלֵיהֶן, לֹא מֶלֶךְ נִכְרִי. מִנֵּין מִמָּה שֶׁקִּרְיָנוּ בַּעֲנִין, וְאֶמְרָתָּ אֲשִׁמָּה עֲלֵי מֶלֶךְ.

זֶה שֶׁאֵמַר הַכְּתוּב (איוב לד, ז) מִמֶּלֶךְ אָדָם חָנָף מִמֶּקְשֵׁי עֵם, רַבִּי יוֹחָנָן וְרִישׁ לִקְשֵׁי, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אִם רֵאִיתָ חָנָף וְרָשָׁע מִנְהִיג אֶת הָדוֹר, נוֹחַ לוֹ לְדוֹר לְפָרוּחַ בְּאוֹיֵר וְלֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְאִין הַלְשׁוֹן הַזֶּה מִמֶּקְשֵׁי עֵם אֲלֵא לְפָרוּחַ, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ג, ה) הִתְפַּל צִפּוֹר עַל פֶּחַ הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ. מִמֶּלֶךְ אָדָם חָנָף וּגּו', רַבִּינֵין אָמְרִי כִּיּוֹן שַׁעֲמָדוּ מַלְכִּים עַל יִשְׂרָאֵל וְהִתְחִילוּ מִשְׁעַבְדֵּין בֵּהֶן, אָמַר הַקַּב"ה לֹא אַתָּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וּבִקְשַׁתֶּם לָכֶם מַלְכִּים? הוּא אֲשִׁמָּה עֲלֵי מֶלֶךְ וְכו'.

אָמַר הַקַּב"ה יוֹדַעִין שֶׁאֵין בִּשְׂר וְדָם כְּלוּם, וּמִנִּיחִין כְּבוֹדִי וְאוֹמְרִין שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ, מֵה אַתָּם מִבְּקָשִׁין, מֶלֶךְ? חֲיִיכֶם שֶׁסּוּפְכֶם לְהַרְגִּישׁ מֵה עֲתִיד לְהַגִּיעַ לָכֶם מִתַּחַת מַלְכְּכֶם, מִנֵּין, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע י, ז) כָּל מַלְכֵיהֶם נִפְּלוּ אֵין קָרָא בָּהֶם אֲלֵי.

ז

ואחר כך (בסימן ט) מבואר שם כדברי המאן דאמר דהוא "מצוה".

וצ"ב ליישב הסתירה, דאם היה "מצוה" האידך שייך לומר שלא היה רצונו יתברך כך

(ב) נו אָבער 'ווייטער' (בסימן ט) ברענגט 'ער' אויך די הלכה, שלש מצות וואָס מ'איז געוואָרן נצטווה בכניסתן לארץ, זעט אויס [אז] דאָס איז אַ "מצוה". [ואם הוא מצוה, אם כן זהו 'רצונו' יתברך שיהיה להם מלך].

[ונמצא] ס'איז לכאורה אַ סתירה [בדברי המדרש].

ח

קושיא ג

בספר שמואל מבואר דחרה אפו של הקב"ה ושל שמואל כשביקשו ישראל מלך, והוכיחם שמואל, עד ששבו על זה

מילא אַלע מפרשים איז דאָך כמה קולמסין נשתברו על זה [לבאר] וואָס איז געווען דאָס ענין דאָרטן ביי שמואל הנביא, ווען זיי האָבן געבעטן אַ מלך, איז געווען חרה אפו של שמואל^ה, [און] ס'איז געווען אַ כעס פון השי"ת, קולות וברקים איז געווען, [נכמבאר בפסוקו שאמר להם שמואל, הֲלוֹא] קָצִיר חֲטִים הַיּוֹם, אָקְרָא אֶל ה' וַיִּתֵּן קִלּוֹת וּמָטָר, וַדַּע וַיָּרֹא כִּי] רַעַתְכֶם רָבָה לְשָׂאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ.

דערנאָך האָבן זיי אַליין אויך תשובה געטון, זיי האָבן געזאָגט זיי האָבן געזען זיי

[ועם כל זה] און דערנאָך האָט ער זיי געגעבן [אַ מלך], נאָכדעם האָט מען אַזוי געטון, מ'האָט זיי געגעבן אַ מלך.

ט

ויש להבין למה חרה אפו ומה היה החטא בוה, והלא הוא "מצוה" שנצטוו עליה ישראל

פלאַגן זיך אַלע.

(ג) קודם וואָס איז דער "חטא" [במה ששאלו מלך], אַז ס'איז אַ מצות עשה דאורייתא. וואָס טוען די אַלע [הסוברים דהוא מצוה] מיט די פסוקים [של שמואל], די וואָס

^י בסימן שאחר זה (ה, ט) איתא בדבריים רבה: דבר אחר, ואמרתי אשימה עלי מלך, אמר ר' יהודה בר' אלעאי, על ג' דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ואלו הן, למחות זכרו של עמלק ולמנות להם מלך ולבנות להם ביהמ"ק.

^ה כמבואר בשמואל א' פרק ח: ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמיה. ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא תלכו בדרךך, עתה שימה לנו מלך לשפוטנו ככל הגוים. וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפוטנו, ויתפלל שמואל אל ה'. ויאמר ה' אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך, כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם וגו'. ועתה שמע בקולם, אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם וגו'. וימאנו העם לשמע בקול שמואל, ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו. וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני ה'. ויאמר ה' אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך וגו'. [ונשם בפרק ט- מבואר איך שנבחר שמואל לזה].

^י בשמואל א' פרק יב [והוא בהפסוק השבוע]: ויאמר שמואל אל כל ישראל הנה שמעתי בקלכם אשר אמרתם לי ואמינם עליכם מלך. ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם וגו'. ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם, והנה נתן ה' עליכם מלך. אם תיראו את ה' ועבדתם אותו ושמעתם בקול ולא תמרו את פי ה', והייתם גם אתם וגם המלך אשר מלך עליכם אחר ה' אלקיכם. ואם לא תשמעו בקול ה' ומירתם את פי ה', והייתם יד ה' בכם ובאבותיכם. גם עתה התייצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר ה' עשה לפניכם. הלא קציר חטים היום, אקרא אל ה' ויתן קלות ומטר, ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך. ויקרא שמואל אל ה', ויתן ה' קלות ומטר ביום ההוא, וירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל. ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל ה' אלקיך ואל נמות, כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאל לנו מלך. ויאמר שמואל אל העם אל תיראו אתם עשיתם את כל הרעה הזאת, אך אל תסורו מאחרי ה' ועבדתם את ה' בכל לבבכם וגו'. כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וגו'. גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחול להתפלל בעדכם והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה. אך יראו את ה' ועבדתם אותו באמת בכל לבבכם וגו'.

זיי פסק'נען אז ס'איז א מצות עשה דאורייתא וואָס טוען זיי מיט די פסוקי שמואל, נון וואָס דען, פאַרוואָס איז געווען אַ 'כעס', אז מ'האַט פאַרלאַנגט אַזוינס וואָס די תורה הקדושה הייסט.

קושיא ד

ועוד קשה דאם היה בזה חטא, וישראל נתחרטו ושובו על זה, אם כן למה לבסוף העמיד להם שמואל את שאול למלך (ד) ויידעראום איז דאָך די קשיא זייער האַרב [על שמואל, דאם יש בזה חטא, למה לבסוף העמיד להם את שאול למלך].

ער מאַכט אַזא רעש ווי גרויס ס'איז דער עוין, וואָס פאַר אַ גרויסן עוין זיי האָבן געטון [לשאול להם מלך], און זיי האָבן דערנאָך תשובה געטון, זיי האָבן איינגעזען אז מ'האַט שלעכט געבעטן, מ'האַט געזינדיגט.

נו פאַרוואָס האָט מען גאָר, למעשה האָט מען גאָר אַזוי געטון. ווען זיי האָבן אנערקענט דעם חטא, פונדעסטוועגן למעשה האָט שמואל הנביא געזאָגט איך וועל ענק געבן אַ מלך, [ונמצא לכאורה] ס'הייבט זיך נישט אָן די גאַנצע מעשה [מה שהוכיח אותם], ער [אַליין] האָט גאָר געטון אַזוי, ער האָט געגעבן [אַ מלך, און] ס'איז בעצת ה' געוועזן, דער בורא כל עולמים האָט געהייסן, מ'האַט אויסגעקליבן שאול המלך, אויסגעקליבן [אַלץ] בְּחִיר ה', מ'האַט זיי געגעבן אַ מלך.

[וקשה] ממה נפשך, אז ס'איז טאַקע געווען דערין אַ "חטא", און אידן האָבן דערויף נאָכדעם "תשובה" געטון, נון מילא דאָס ערשטע [ענין של 'תשובה' הוא] עזיבת החטא, ברויך דאָך 'נישט צו נעמען' [אַ מלך]. צום סוף האָט ער אַליין [שמואל] זיי גאָר געהייסן 'נעמען' אַ מלך.

יא

תירוצי הראשונים על קושיא ג - ומה שקשה על זה בדברי המפרשים יש תירוצים שונים לכאור מה היה החטא בימי שמואל, אבל לכולם עדיין קשה להבין הענין ס'איז דאָ תירוצים און תירוצים שונים [בדברי המפרשים על זה, און] דער אמת איז, ווען מ'קוקט אַריין [איז] לכולהו אית להו פירכא^ט, יעדער פרעגט אַלץ אָפּ אָן אַנדערן און זאָגט אָן אַנדערן תירוצן, און ס'איז ווייטער קשה ווידער.

יב

הרמב"ן כתב בדמקום "שמואל הנביא" שהיה המנהיג, לא היה להם לשאול עוד מלך. אבל אכתי קשה דאם כן למה למעשה העמיד להם מלך

איז דאָ אַ 'שמועס' אין די ראשונים נאָך.

אין פֿשטות, דער רמב"ן זאָגט ווייל ס'איז געווען בימי שמואל הנביא, זעט אויס גאָר אז דעם איז געווען דער חטא, ווייל נעבן שמואל האָט מען נישט געדאַרפט פאַרלאַנגען.

^י מלשון הפסוק (שמואל ב' כא, ו): שָׁאוּל בָּחִיר ה'.

^ח כמבואר ברמב"ם (תשובה ב, ב), ו"כ בספר חסידים (סימן כ). וע"ע בשערי תשובה (שער ראשון, אות יא), ובספר חרדים (פרק ג).

^ט מלשון הגמרא (יומא פה: מגילה ז, חגיגה י).

^י ברמב"ן פרשת ויחי (מט, י): לא יסור שְׂבֵט מִיְהוּדָה וכו', ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו וכו'. והכתוב הזה רמז כי יעקב המליך שבט יהודה על אחיו והוריש ליהודה הממשלה על ישראל וכו'. ואמר לא

[אמנם קשה] אָבער ער האָט זיי 'דאָך' געגעבן דערנאָך [א מלך]. ממה נפשך, איז דאָך ווייטער קשה, [דאס היה חטא עבור ששאלו מלך בימי שמואל, למה נענה לבקשתם ונתן להם מלך. ואם מה שנתן הוא עבור שכבר היה בימי זקנותו, אם כן למה היה חטא בבקשתם].

יג

הרמב"ם כתב דלא היתה כוונתם לקיים המצוה

און דער רמב"ם אַליין זאָגט¹⁸, ווייל זיי האָבן נישט געמיינט 'ערנסט', זיי האָבן נישט געמיינט דערמיט 'צו טון אַ מצוה'. איז עס געוועזן [א חטא]¹⁹.

יד

הבעל עקידה כתב דלא היה להם לשאול מלך לצורך "משפט" רק לצורך מלחמות

דער בעל עקידה איז דאָ מאריך, די וואָך²⁰ איז דער בעל עקידה, ברענגט ער די אלע זאכן [מה שכתבו הראשונים בזה], און ער פירט אויס [דהחטא היה] ווייל זיי האָבן געזאָגט (שמואל א' ח, ה) [שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ] "לְשִׁפְטָנוּ".

דער מלך ברויך נאָר צו זיין [אויף] צו פירן אַ מלחמה, [אָבער] אויף [צו] משפט'ן האָבן זיי געהאַט דעמאָלטס נאָך²¹ "שמואל". אויך די זעלבע [כעין דברי הרמב"ם].

טו

הייבט לב כתב דהמובחר שבהתירוצים הוא תירוצו בעל העקידה. אבל הקשה גם עליו, דהא חזוין גם ברור ושלמה שהיו "שופטים" את ישראל

דער זיידע זכרנו לברכה אין ייטב לב²² ברענגט דאָך אַז 'דאָס' [תירוץ הבעל עקידה] איז דער מובחר פון די תירוצים, און ער פרעגט אים אויך אָפּ, [ווייל] מ'זעט דאָך בימי

יסור, לרמוז כי ימלוך שבט אחר על ישראל, אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר וכו'.

וענין "שאול" היה, כי בעבור שדבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקב"ה, לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות שלא יסור ממנו לעולמים, ונתן להם מלכות שעה. ולזה רמז הכתוב שאמר (הושע יג, יא) אֶתֵּן לָךְ מֶלֶךְ בְּאֵפִי וְאָקַח בְּעֶבְרָתִי, שנתנו לו שלא ברצונו, ולכן לקחו בְּעֶבְרָתוֹ, שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו המלכות.

והיה כל זה מפני שהיה שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה' ומושיע אותם, ולא היה להם לְשִׁאֵל מֶלֶךְ בִּימֵיו, כמו שאמר להם (שמואל א' יב, יב) וְהָאֵלֶּיכֶם מִלְכָּם, והקב"ה אמר לו (שם ח, ז) לא אותך מָאָסוּ כִּי אֲתִי מָאָסוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם, ולפיכך לא נתן להם מלכות של קיימא וכו'.

¹⁸ ברמב"ם (מלכים א, ב): מאחר שהקמת מלך מצוה, למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל. לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שְׁקִצּוֹ בְּשִׁמּוּאֵל הַנְּבִיא, שנאמר כי לא אותך מָאָסוּ כִּי אֲתִי מָאָסוּ.

¹⁹ ועל תירוץ הרמב"ם גם כן קשה, כדברי רבינו בזה בס"ג שופטים תשי"ג (לשון קדשו אות כו) וז"ל: לכאורה ברויך מען דאָך דאָס אויך צו פאַרשטיין. קודם וואו שטייט אין פסוק [בשמואל] אַז ס'איז עפעס זאָא מאָדע [=אופן] פון "תרעומות", ס'ווערט נישט געמאָלדן, ס'שטייט [סתם] זיי האָבן געבעטן אַ מלך.

און דערנאָך, וואו איז פאַרהאַנדן אַ זאך, אַז מ'טוט נישט לשם [קיום המצוה] איז שוין נחשב געוואָרן [לחטא]. ס'איז דאָ [אַ כלל] מצות צריכות כוונה [לשם קיום המצוה, אבל מכל מקום הלא גם] ביי אַ מצוה 'שלא לשמה' היינט עס אויך [אַ מצוה, וכמו שאמר (פסחים ז): לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה, כין מתוך שלא לשמה בא לשמה. [אָבער] ס'זאָל זיין אַן "עבירה" דורכדעם ווייל ס'איז 'שלא לשמה'? [זה לא מצוה], אַז דאָס זאָל שוין זיין אַ חילוק [בין מצוה לעבירה], סתם ווייל ס'איז נישט געווען לשם קיום מצוה? ס'ווערט נישט דורכדעם נשתנה פון אַ מצוה [להיות נחשב כעבירה]. ס'איז נישט אזוי חשוב ווי אַ מצוה 'לשמה', אָבער על כל פנים ווייל מ'האָט נישט געמיינט לשם קיום המצוה [עדיין אין לומר שזהו כעבירה].

²⁰ בעקידת יצחק (שער צה): והנה לפי שהם אמרו עֲתָה שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ "לְשִׁפְטָנוּ" כָּכָל הַגּוֹיִם, שיראה שלא כוונה מתועלת המלך רק בדבר "המשפט", לזה היה הדבר קשה בעיניו [של שמואל הנביא], שִׁינָּהּ שֶׁהָיָה מוֹאֲסִים בּוֹ 'ובמשפט', שהוא עצם מלאכתו להם וכו'. [עיי"ש עוד באורך].

²¹ סגנון הדברים: האָבן זיי נאָך געהאַט דעמאָלטס.

שלמה המלך [אז] ער איז געווען געשטעלט אויף מִשְׁפָּט אויכעט, זעט מען דאָך אַזוי אין די פסוקים (מלכים א' פרק ג), און דוד המלך האָט געטון צָדִיקָה וּמִשְׁפָּט (שמואל ב' ח, טו).

טז

הייבט לב עצמו מתרין דהחסרון היה במה שאמרו לשון "לנו" ולא לשון "עלינו"

זאָגט ער [הייטב לב] אַן אַנדערן תירוץ^{טז}, [כי החסרון הוא] דער לשון תָּנָה "לָנוּ" [מִלָּךְ] (שם, ח), ער איז מדייק דאָרט לשונות פון די פסוקים [לחלק בין לשון "עליך" או "עלינו" דמורה על כוונה לטובה, ובין לשון "לנו" או "לכם" דמורה על כוונה שלא כהוגן].

^{טז} **בייטב לב** (ד"ה כי תבא אל הארץ): והרבה תירוצים נאמרו ונשנו על זה, והיותר נוח לקבל הן דברי מהר"י בעקידה שאמרו שלא כהוגן שִׁמָּה לָנוּ מִלָּךְ לְשִׁפְטָנוּ, כי המשפט לאלקים הוא, ר"ל להדיינים, ואין זה נוגע למלך, כי אם עיקר התמנות המלך ללחום מלחמות וכו'. והוא שנאמר וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כְּאִשֶּׁר אָמְרוּ תָנָה לָנוּ מִלָּךְ "לְשִׁפְטָנוּ" דייקא, ובפרט שהוא דבר הנוגע אל כבודו, כי הוא היה השופט בימים ההם כידוע. ואמנם אחר כך כאשר אמר (ח, כ) וַיֵּצֵא לְפָנֵינוּ וַיְנַלְחֵם [אֵת] מִלְּחָמָתָנוּ, הרי אמרו כהוגן, אז נתרצה שמואל, אז תורף דבריו הנחמדים.

ואמנם לדעתי גם זה איננו שוה לי, כי אם כן קשה מדוע גם בסוף אמרו וּשְׁפָטָנוּ מִלְּפָנָיו, היינו שיכריחנו לקיים דבר המשפט, עיין שם (בעקידה שפירש כן), ולא תיקן בזה, כי אם כן כמו כן נוכל לפרש ראשית דבריהם מה שאמרו לְשִׁפְטָנוּ. ועל ידי הדוחק צריך לומר שבתחלה לא אמרו רק לשפטנו, ואחר כך הטיבו דבריהם במה שאמרו שני הענינים, ושפטנו גם ונלחם מלחמותינו, אבל זהו דוחק גדול כמובן. ומלבד זה אתפלא עליו אשר גזר אומר כי עיני משפט אין למלך, הלא מצינו בדוד (שמואל ב' ח, טו) וַיְהִי יוֹד עֵשָׂה מִשְׁפָּט וַיִּצְדָּקָה לְכָל עַמּוֹ וְגו', ובשלמה בראשית מלכותו (מלכים א' ג, טז) אז תבואנה שתי נשים וגו', עד כי דאז [כל העם] כי חכמת אלקים בקרבו לעשות משפט וגו', ובתהלים (עב, א) מִשְׁפָּטֶיךָ לְמִלְךָ תֵּן וגו' יִדִּין עַמְּךָ בְּצִדְקָה וְעֲנִיִּים בְּמִשְׁפָּט, ובמלך המשיח אשר אנו מייחלים יום בואו במהרה בימינו נאמר (ישעיה יא, ד-ה) וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְעוֹ יֵשִׁי וגו' וּשְׁפָט בְּצִדְקָה דָּלִים, הרי מצינו משפטים שהמלך שופט, ויפה אמרו לְשִׁפְטָנוּ, ולא עולתה בו.

^{טז} עיין שם בייטב לב בפנים שהאריך טובא בענין זה, וז"ל בתוך הדברים (במקצור): אומה או מדינה אשר ממליכים עליהם מלך, יש אשר כוונתם רצויה לתכלית ולהועיל וכו', למען ילחם מלחמותיהם וישמרם מכל אויב ואורב, וישגין עליהם לנהלם על מבועי החֲכִמָּה ועל דרך הישר לבלי יעשה איש כלבבו וכו'. ואמנם אופן הב' הוא שאינם רוצים לקבל עול מורא מלכות, ובהפקירא ניהא להו וכו', ומה שממליכים מלך הוא רק למען היות להם הדבר לכבוד ולתפארת, כי אם המצא תמצא אומה או מדינה אשר אין להם מושל, זהו לאות ולמופת על גודל שפלותם ופחיתתם וכו'.

והנה, בראשית ממלכת המלך, אלו ואלו חפצים בו וכו', אולם ברבות הימים והשנים כשבת המלך על כסא מלכותו מוכיח סופן על תחלתן איך היתה כוונתם וכו'. והעם המכוונים לתכלית האמיתי וכו' ברבות הימים יסיפו יום יום אלהם על אהבתו וכו' וזקבלים עול מלכותו ומוראו כאלו היום נתמנה וכו'. אך אמנם המכוונים רק לטובתם ולכבודם ולתפארתם, וכן אלא תאווה וחמדוה בלתי תכלית המועיל, ועל כן אחרי המלכו עליהם וכבר השיגו תאותם, וכי נשָׁפְעוּ והורגלו בו שוב ימאסו בו והוא בעיניהם אך למותר וכו', כמו שהוא בכל תאוות וחמודי עולם הזה וכו'.

והנה המאמר "כָּכָל הַגּוֹיִם" יש לפרש בתרי אנפי, הא', שלא תאמר הלא ישראל הם עזין וטבען לבלי לקבל עול מלכות עליהם, על כן אמר כָּכָל הַגּוֹיִם, רוצה לומר שנהיה נכנעים לקבל עול מלכות עלינו כשאר האומות. השני, שאינם רוצים לקבל עול, אלא לכבוד ולתפארת, וזה מאמרם כָּכָל הַגּוֹיִם וכו', מפני שיש לכל הגוים מלך וכו' כן אנוחנו נמליך מלך לטובתנו להיות לנו לשם ולתפארת.

אך לעמוד על בירור הדבר המכוון באומרו כָּכָל הַגּוֹיִם, הוא בשנדקדק דבקרא כתיב וְאָמַרְתָּ אֲשִׁמָּה "עֲלִי" מִלָּךְ, שוֹם תִּשִּׁים "עֲלִיךָ" מִלָּךְ, ובשמואל נאמר שִׁמָּה "לָנוּ" מִלָּךְ, וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה "לָנוּ" מלך, אחר כך כתיב (שמואל א' ח, ט) וַהֲגַדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ "עֲלֵיהֶם", אחר כך כתיב (שם, ט) לֹא כִי אִם מִלָּךְ יִהְיֶה "עֲלֵינוּ", אחר כך כתיב (שם יב, א) וְאָמַרְתָּ "עֲלֵיכֶם" מִלָּךְ, ושם נאמר (שם, יז) וַיֹּאזֶן כִּי רָעָתְכֶם רָבָה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם וגו' "לָכֶם" מִלָּךְ וכו'. אבל הענין, כי באומרם "עֲלִי" או "עֲלֵינוּ", הכוונה שרצונם לקבל עליהם עול מורא של מלכות וכו', אבל באמרם "לָנוּ" הכוונה להנאתנו ולטובתנו, והיינו להיות לנו לכבוד ולתפארת וכו'.

ובזה יבואר הכל על נכון. כי בקרא כתיב וְאָמַרְתָּ אֲשִׁמָּה "עֲלִי" מִלָּךְ, היינו לישא עול מורא עלי, כָּכָל הַגּוֹיִם הנושאים עליהם עול מלכות. שוֹם תִּשִּׁים עֲלִיךָ מִלָּךְ, וכפל הלשון ובלשון הוה, דאז לא פעם אחת תמליכיהו, כי מדי יום יום תמליכיהו עֲלִיךָ מחדש וכו'. אבל גבי שמואל באומרם שִׁמָּה "לָנוּ" מִלָּךְ, להנאתנו ולטובתנו, ולא לתכלית המועיל לישא עול, ומה שאמרו כָּכָל הַגּוֹיִם היינו לכבוד ולתפארת, לזה וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כְּאִשֶּׁר אָמְרוּ וַתֵּן [לָנוּ] "עֲלֵנוּ" דייקא, ולא אמרו "עֲלֵינוּ" וכו'. אך היה עולה על דעתו אולי אינם יודעים מעול מלכות כלל. וכאשר אמר לו השי"ת וַהֲגַדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ "עֲלֵיהֶם" דייקא וכו', אז יאמרו

יז

מה שקשה על ביאור הייטב לב בלשון "כָּכָל הַגּוֹיִם"

[און] דעס וואָס מ'האַט געזאָגט [בימי שמואל] "כָּכָל הַגּוֹיִם" [ומבאר שם הייטב לב דגם בפירוש לשון זה היה חסרון בדבר], איז לכאורה אויך קשה [לומר דזה היה החטא, וייל דעס וואָס] זיי האָבן געזאָגט [תָּנָה לָנוּ מֶלֶךְ] "כָּכָל הַגּוֹיִם", אפשר [היה כוונתם לטובה, דהלא] דער פסוק [בהציווי בפרשתן] זאָגט דאָךְ אויכעט אזוי, וְאַמְרַת אֲשִׁמָּה עָלֵי מֶלֶךְ "כָּכָל הַגּוֹיִם" אֲשֶׁר סְבִיבְתִּי.

יח

ביאור הרמב"ן בלשון "כָּכָל הַגּוֹיִם"

[נאָר] אויף דעם זאָגט דער רמב"ן, [דלכאורה באמת תמוה עצם לשון הפסוק בפרשתן], ס'איז שווער [אז] דער בורא כל עולמים זאל זאָגן וְאַמְרַת וגו', אז עטץ וועטס זאָגן אֲשִׁמָּה [עָלֵי מֶלֶךְ] "כָּכָל הַגּוֹיִם" אֲשֶׁר סְבִיבְתִּי, מ'זאָל זיך עפעס לערנען פון די גוים? מה לנו ולהם? מ'זאָל נאָכטון די גוים? איבערדעם זאָגט ער [הרמב"ן]^{יח} אז דאָס איז נאָר געזאָגט פאַר 'עתידות', דער בורא כל עולמים דאָ אין דער פסוק האָט נאָר געזאָגט עתידות, ס'וועט אַמאָל זיין [אז] מ'וועט דאָס זאָגן.

[וממילא מיושב דברי הייטב לב, דלעולם היה חטא בלשון זה, ומה שאמרה התורה כן אין זה אלא הגדת עתידות כדברי הרמב"ן].

יט

מה שקשה על ביאור הרמב"ן

נאָר לכאורה ווידער [איז שווער, הגם] אז ס'טויג נישט [אמירת "ככל הגוים"], נו אָבער אז די תורה הקדושה זאָגט עס אַרויס [שעתידין לומר כן], האָט מען זיי דאָךְ שוין צוגענומען די בחירה [ושוב אין להענישם על זה, ולמה הָרַע הדבר בעיני ה' ושמואל]. ס'שטייט דאָךְ [אלשיך ישיע' נה, יא]^{יט} אז די 'ידיעה' [של הקב"ה] איז נישט מבטל די בחירה, אָבער דער 'דיבור' [של הקב"ה שפיר מכריח הבחירה], אז ס'שטייט שוין אַרויס אין דער תורה [וְאַמְרַת] אֲשִׁמָּה עָלֵי מֶלֶךְ "כָּכָל הַגּוֹיִם" אֲשֶׁר סְבִיבְתִּי.

לא כאשר אמרנו בתחלה "לנו", כי אם מֶלֶךְ יְהִיָּה "עלינו" דייקא וכו'. ושלא תאמר הלא טבע עֲמָנוּ הוא היפך זה, אנחנו מבטיחים לך וְהִינּוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם וגו', ר"ל כמו שהם נושאים עול מלכות עליהם כמו כן נהיה גם אנחנו נכנעים תחת המלך לשמוע בקולו. אז ראה שמואל ששואלים כהוגן, על כן וידברם באוני ה', ועל כן אמר שמואל וְאַמְלִיךָ "עליכם" מֶלֶךְ. ואחר כך הוכיחם כי תחלה אמרו שלא כהוגן, וזה רָאוּ כִּי רָעַתְכֶם רָבָה כו' לְשָׂאוֹל "לָכֶם" מֶלֶךְ, לכן דייקא, אבל כשאמרו "עלינו" הטיבו אשר דברו. ובזה מתורץ הכל על נכון באר היטב.

^י ענין זה אין לו שייכות כ"כ לדרוש זה, כי רבינו אינו חוזר אחר כ"כ בכאן לבאר ענין "כָּכָל הַגּוֹיִם". אבל נראה כי רבינו היה מרבה בדרך כלל להביא דברי הייטב לב בפרשת שופטים, יען שבפרשה זו חל יום ו' אלוה שהוא יומא דהילולא דיליה (ובשנת תשי"ח חל ו' אלוה בערב שב"ק פרשת שופטים), וע"כ מסלסל כאן עוד בדבריו.

^{יח} ברמב"ן (י, יד): "וְאַמְרַת" אֲשִׁמָּה עָלֵי מֶלֶךְ. על דעת רבותינו (ספרי ראה סו, סנהדרין כ:) כמו "וְאַמְרוּ" אֲשִׁמָּה עָלֵי מֶלֶךְ, והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון "רָעַשְׁתָּ" מִצֵּקָה לַגִּגַּי (תצא כב, ח), וזולתם. והזכיר "וְאַמְרַת", כי מצוה שיבואו לפני הכהנים הלויים ואל השופט ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך.

ולפי דעתי עוד, שגם זה מרמזותיו "על העתידות", שכן היה כְּשִׁשְׁאָלוֹ להם את שאלו, אמרו לשמואל שימה לנו מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ "כָּכָל הַגּוֹיִם", וכן כתוב שם וְהִינּוּ גַם אֲנַחְנוּ "כָּכָל הַגּוֹיִם" ושפִּטְנוּ מִלְּכָנוּ וגו'. כי מה טעם שתאמר התורה 'במצוה' "כָּכָל הַגּוֹיִם" אֲשֶׁר סְבִיבְתִּי, ואין ישראל ראויים ללמד מהם ולא לקנא בעושי עולה, אבל זה רמז לענין 'שיהיה', ולכן באה הפרשה בלשון הַכִּינוּנִי, כאשר פירשתי כבר (רמב"ן ואתחנן ד, כה).

כ

על כל פנים לכל התירוצים עדיין קשה להבין ענין בקשת המלך בימי שמואל, דאם הוא מצוה איך היה בזה חטא. ולכן נראה לומר תירוצי אחר בזה, באופן דתרווייהו איתנייהו

על כל פנים איך וועל נישט מאריך זיין מיט די אַלע פשטים, מיט די אַלע תירוצים, וויאזוי לכולהו אית להו פירכא.

נאָר איך האָב געקלערט אפשר דאָ אַ בחינה, וואָס ס'איז [לפי זה] ביידע אמת, [דיש בזה הן מצוה והן חטא] (וכדיבאר להלן באורך).

כא

קושיא ה

למה אמר הכתוב בלשון לא "תוכל לתת" עליך איש נכרי, ולא אמר כבשאר לאוין בלשון "לא תתן" עליך

(ה) קודם דארף מען פאַרענטפערן די פסוקים אליין אויכעט, וואָס שטייט עפעס לא "תוכל לתת" עליך איש נכרי, אין די גאַנצע תורה [כשנזכר] אַ לאו, שטייט [כגון] לא תתן, זאָלסט נישט נעמען, [ואם כן היה לו לומר] לא "תתן" עליך איש נכרי, וואו קומט אריין "לא תוכל", דו וועסט נישט 'קענען'.

[והגם שהפירוש הוא] ס'ווערט אָנגערופן יכולים היו אלא שאינם רשאים², אָבער [עם כל זה צריך ביאור] ביי אַ לאו וואָס דארף ער זאָגן "ווייל דו טאָרסט נישט וועסטו נישט קענען", וואָס דארף ער [עס] זאָגן, זאָל ער זאָגן אַ גראַדן וועג אין קורצן: "מ'טאָר דאָס נישט טון".

כב

קושיא ו - מתוך הדרוש

(ו) גם עצם אזהרת הכתוב לא "תוכל לתת" עליך איש נכרי, צריך ביאור, וכמו שהעיר גם הרמב"ן בזה, דלכאורה הלא כל המינויים הם מן השמים, ואם כן איך יצויר במציאות לוקח איש נכרי שלא כרצון הבורא, ולמה הוצרך להזהיר על זה.

כג

ישוב הקושיות

הקדמה לישוב קושיא ב (עד אחר אות לו)

באמת היה טוב יותר אלמלי היו ישראל במדרגה כזה שלא היו צריכין למלך בשר ודם

נאָר דאָס ענין, דאָס ענין דערפון דאָכט זיך מיר דאָ אַ בחינה, ס'איז ביידע אמת [דבענין מינוי המלך יש בזה הן מצוה והן חטא].

אָזוי ווי מ'זעט טאָקע דאָ אין מדרש (סימן ח, המובא בקושיא ב), דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [לישראל] איך האָב גערעכנט עטץ זאָלסט נישט האָבן קיין מלך, קיין אימת בשר ודם.

נאָכדעם שטייט 'ווייטער' [בדברי המדרש, בסימן י^{כא}], אַז אידן וועלן זען די 'מכשולות' וואָס זיי האָבן געהאַט דורך די "מלכים", וועלן זיי בעטן אונז ברויך מיר

^ט וע"ע ברמב"ם (תשובה ה, ה), חובת הלבבות (שער עבודת האלקים, פרק ח). אור החיים (הק') (בראשית ו, ו), בני יששכר (אדר י, א), ישמח משה (סוף פרשת נצבים), ועוד.

^כ כמובא ברש"י (ראה יב, יז): לא תוכל [לְאָכַל בְּשֶׁעֶרְךָ]. רבי יהושע בן קרחה אומר, יכול אתה, אבל אינך רשאי. כיוצא בו (יהושע טו, טז) וְאֵת הַיְּבוּסִי וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לֹא יָכְלוּ בְנֵי יְהוֹדָה לְהוֹרִישָׁם, יכולים היו אלא שאינך רשאי, לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה וכו'.

^{כא} בדבריהם רבה (ה, י): דבר אחר, אָשִׁימָה עָלֶיךָ מֶלֶךְ, רבנן אמרי, אמר הקב"ה בעולם הזה בקשתם מלכים ועמדו המלכים מישראל והפילו אתכם בחורב וכו', כיון שראו ישראל מִתְּחִיל מִתְּחַת יְדֵי מַלְכֵיהֶם, התחילו צווחין

נָאָר דעם באַשעפער אַליין שוין פאַר אַ מלך. האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט ס'וועט אַזוי זיין [לעתיד, שנאמר] [זכרי' יד, ט] וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ.

כד

הנה יש כמה מצות שחיובם תלוי לפי מצבם של ישראל, ונאמרו רק על תנאי באם לא זכו

דאָס ענין דערפון, דאכט זיך מיר.

ס'איז דאָ אַסאַך 'מצות' וואָס זענען געגעבן געוואָרן אין די תורה הקדושה [רק] על תנאי, [כי ענין המצוה תלוי באיזה אופן תהיה מדרגתם ומצבם של ישראל].

כה

וכמו שאמרו בגמרא לענין פרשת יבמות ונחלות, דנאמרו על תנאי באם לא

יזכו שיתבטל גזירת מיתה [כמו שזכר לזה ממתן תורה עד חטא העגל]

ווי די גמרא זאָגט (עבודה זרה ה.), וכי אלמלי לא חטאו [בעגל] לא הוי מייתי, וואָס דען שטייט אין די תורה הקדושה פרשת נחלות (פינחס כז, ח-יא), און נאָך אַזעלעכע [פרשיות], די אַלע מצות וואָס זענען תלוי אין דעם [בענין המיתה, כגון פרשת] טומאת אהל און טומאת המת (ריש פרשת חקת). ענטפערט די גמרא "על תנאי".

כו

[וביאור דברי הגמרא^{כב}, כי לכאורה הרי] לעולם ס'איז דאָך קמי שמיא גליא [שלכסוף יחטאו ויהיה מיתה בעולם, ואם כן למה הוצרכו לפרש שהוא רק על תנאי].

נאָר וואָס דען, כדי ס'זאָל נישט זיין קיין "דיבור" וואָס ס'איז מכריח [די בחירה], זאָגט די גמרא אַז ס'איז נאָר "על תנאי", ס'איז געזאָגט געוואָרן על תנאי.

כז

[על כל פנים היוצא מזה], איז דאָ אַסאַך ענינים וואָס די תורה הקדושה האָט געזאָגט: אַז ס'וועט 'אזוי' זיין, וועט עס זיין אַ 'מצוה'.

כח

ביאור 'המצוה' של השתדלות בעסק הפרנסה

ברמ"א מביאר בדין הפלגה בספינה קודם השבת, דגם ההולך "לסחורה ומשא ומתן", נקרא שהולך "לדבר מצוה" בפשטות שטייט דאָך [בפוסקים] אַקעגן [דעם דין פון] מפליגין בספינה [בתוך ג' ימים קודם השבת, כי ההולך] אפילו לסחורה ומשא ומתן הייסט אויך אַ מצוה.

הכל אין אנו מבקשין מלך ישראל, למלכנו הראשון אנו מבקשין, פי ה' שפֿטנו ה' מחקקנו ה' מלִכְנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנו (ישעי' לג, כב), אמר להם הקב"ה חייכם כַּךְ אֵנִי עוֹשֶׂה, מִנֵּי, שְׁנֵאִמֵּר וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ.

^{כב} כן ביאר רבינו בכמה מקומות, עיין בדברי יואל משפטים (עמוד קיב, ד"ה וכעין זה), תזריע (עמוד שנה, ד"ה ולי נראה), מצורע (עמוד תו, ד"ה ולדרך), ועוד.

והלש"ק בס"ג חקת תשי"ד (לשון קדשו אות לג): אַ זאָך וואָס ס'איז תלוי אין די בחירה, דאָס "זאָגט" מען נישט. אַזוי ווי די גמרא זאָגט [אודות] די פרשה פון [דינים התלויים לאחר] מיתה וואָס ס'שטייט [בתורה]. [דמקשה הגמרא] למימרא דאי לא חטאו לא מייתי? - די גמרא אין עבודה זרה. - וואָס דען שטייט עס [פרשת יבמות ונחלות]. זאָגט די גמרא "על תנאי".

וואָרן לעולם איז דען די קשיא [שבגמרא] פאַרוואָס ס'שטייט [בכלל]?, [והלא על זה יש לתרץ בפשט, דהוא יען כן דער בורא כל עולמים האָט דאָך געוואוסט אַז מ'וועט זינדיגן און מ'וועט עס ברויכן].

נאָר די קשיא איז דאָך, [דאי כבר כתוב בתורה] איז דאָך עס ווידעראום אַ 'הכרח', אַז ס'שטייט [בתורה] פאַרדעם ווייל דער בורא כל עולמים האָט געוואוסט, אַז מ'האָט שוין אַרויסגעזאָגט אין די תורה הקדושה, נעמען מען דאָך שוין צו די בחירה.

איבערדעם זאָגט די גמרא נין, ס'שטייט "על תנאי", אַז ס'איז על תנאי דעמאָלטס שטייט עס נאָך [רק] אויף ספק, איז די בחירה געבליבן בחירה.

[דאיתא בגמרא (שבת יט.) וכן נפסק בשלחן ערוך^{כב}, אז מ'טאָר נישט 'אָפּשיידן' (זיך, מן היבשה לים)^{כג}, 'מפליגין' זיין בספינה, ג' ימים קודם השבת [לדבר הרשות], נאָר [כשהולך] אויף דבר מצוה מעג מען.
שטייט אין רמ"א^{כד}, [אז] אפילו ווען ער וויל [להפליג] וועגן משא ומתן, לסחורה, הייסט אויך א דבר מצוה.

כט

אמנם לכאורה בגמרא מבואר דרך בזמן שאין עושין רצונו של מקום, צריכין לעסוק בפרנסה בעצמו נו [לכאורה קשה על זה, שהרי] די גמרא זאָגט דאָך^{כז} אַז ווען [ס'איז] עושין רצונו של מקום איז מלאכתו נעשית על ידי אחרים, [ונמצא כי הצורך לעסוק בעצמו בסחורה ומשא ומתן] דאָס איז נאָר ווייל ס'איז 'אין עושין רצונו של מקום'. [שהרי כשעושין רצונו] דעמאָלט איז וועמדו זרים ורעו צאנאָם (ישעי' סא, ה).
[וא"כ איך פסק הרמ"א דזהו "מצוה", אם בגמרא אמרו דזהו רק "כשאינן עושין רצונו" של מקום].

ל

ס'איז טאָקע הרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם, נישט יעדער איז ביי דער בחינה, ביי דער מדריגה, הרבה עשו כרבי ישמעאל [ועלתה בידם].
אָבער סוף כל סוף איז דעך עס 'דאָך' נישט [מדריגה הנעלה והראויה, אם צריכין לעסוק בעצמם בפרנסה, ואין מלאכתו נעשית על ידי אחרים].

^{כב} בשלחן ערוך (אורח חיים רמח, א): מותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה וכו'. אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת.
^{כג} עיין בגמרא פסחים (נ.) 'המפרש' והיוצא בשיירא וכו', ופירש"י 'המפרש' מן היבשה לים.

^{כד} ברמ"א (אורח חיים שם, ד): יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חברו, חשוב הכל דבר מצוה, נאָר ס'שטייט אין שלחן ערוך [אורח חיים] סימן רל"א, אַז מ'טוט [צרכי הגוף] "לשם שמים", אַז מ'שלאָפּט כדי מ'זאָל קאָנען דינען דעם אייברשטן, און מ'עסט פאָרדעם, נמצא עובד את בוראו תמיד, הייסט דעם וואָס מ'טוט [פאר] "צרכי הגוף" אויכעט אַן "עבודה", אַז מ'טוט עס וועגן 'דעם'. [און] ס'איז צו פאָרשטיין, ווייל די "הכנה" צו דער זאָך, וואָס מ'גרייט צו צו דעם, [נחשב כמו עצם העבודה].

[וכן] יעדע "משא ומתן" איז לכאורה א "דבר הרשות", נאָר אַז מ'מאכט משא ומתן ווי ס'ברויך צו זיין, [ובכונה ווייל] מ'ברויך עס האָבן אויף צו קענען מקיים צו זיין מצות ומעשים טובים, מ'זאָל קאָנען מגדל זיין בנים לתורה, [אָז נמצא] איז 'דאָס אליין' אויך א "דבר מצוה", ווייל דאָס איז א "הכנה" צו דער זאָך [של המצוה, והכנה למצוה נחשב כמו המצוה].
^{כז} בגמרא ברכות (לה:): רבי חנינא בר פפא רמי, כתיב וְלִקְחִי דָּגָי בַּעֲתָהּ (יהושע ב, יא), וכתיב (עקב יא, יד) וְאָסַפְתָּ דָּגָךְ. לא קשיא, כאן בזמן שישאל עושין רצונו של מקום [אָסַפְתָּ דָּגָךְ], כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

תנו רבנן, וְאָסַפְתָּ דָּגָךְ, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (יהושע א, ח) לא ימוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפֶּיךָ, יכול 'דברים ככתבן' [פירש"י: שלא יעסוק בדרך ארץ] תלמוד לומר וְאָסַפְתָּ דָּגָךְ, הִנֵּה בָהּ מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ [שאם תבא לידי צורך הבריות, סופך ליבטל ידעו תורה], דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר [בתמיה, אפשר כדברין] אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דשה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישאל עושין רצונו של מקום, מלאכתו נעשית על ידי אחרים, שנאמר וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנָם (ישעי' סא, ה), ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי עצמן, שנאמר וְאָסַפְתָּ דָּגָךְ. ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר (תבא כח, מח) וְיָבִיחַ אֶת אֲבִיךָ וגו'.

אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידן.

לא

ובתוספות ביאור דלא מיירי דוקא באין עושין רצונו כלל, רק בעושיין ואין עושין, והיינו שאין עושין בשלימות הראוי
אזוי ווי תוספות פרעגט^{כז}, 'ס'שטייט דאך וְאֶסְפֹּתָ דְגִנָּה, דאָס שטייט דאך דאָס
גייט דאך אַרויף אויף עושין של רצונו של מקום [כדמוקי לה בגמרא שם בתחילה, וכמו שנאמר
זה בפרשת וְהָיָה "אִם שָׁמַעַתְּ שִׁמְעוֹ" וגו', ולמה אמרו שם בגמרא לבסוף דמיירי בזמן שאין עושין].
ענטפערט תוספות, אַז ס'קאָן זיין 'עושיין' [רצונו של מקום] און ס'איז דאך נישט
אינגאנצן בשלימות, עושין ואינן עושין. אזוי זאגט דאך תוספות.

לב

אבל עכ"פ יוצא מזה דעסק הפרנסה הוא רק כשאנשים בשלימות ויש בהם בחינת חטא [והראיה דלעיתיד
לא יצטרכו עוד לעסוק בזה בעצמן]. וא"כ האריך כתבו דהעוסק בפרנסה הוא כעוסק "דבר מצוה"
על כל פנים פון וואו קומט דאָס גאַנצע אַז מ'איז 'אָנגעוויזן' אויף דעם [שיצטרכו
לעסוק בעצמו לפרנסה], איז דאך נאָר ווייל מ'האָט זיך נישט 'מְשָׁלִים' געווען, [ונמצא]
ס'קומט אויף אַ "חטא", [והראיה דבאמת] לעיתיד וועט דאָס נישט זיין, [כי אַז יתקיים
הכתוב וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֶכָם]. [ואם כן האריך כתבו הפוסקים דאדרבה ההליכה לצורך פרנסה נקרא
"דבר מצוה", אם הוא בא מחמת החטא].

לג

אמנם ביאור הענין, דאין הכי נמי דכשישראל בשלימות הראוי או אין מצוה בזה, אבל אם כבר הם במצב כזה
שאנשים וזכים שיהא מלאכתן נעשית על ידי אחרים, או חל על האדם "מצוה" להשתדל בפרנסתו, וכמו שדרשו מן
הפסוק וּבִרְכִיתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר "תַּעֲשֶׂה"
אָבער [ביאור הענין הוא, כי] אַז ס'איז אָבער 'אזוי', אַז מ'האָט זיך נישט משלים
געווען, איז טאַקע איז עס שוין אַ "מצוה" דעס וואָס מ'טוט [לצורך פרנסה].
[וכמו שנאמר על זה] וּבִרְכִיתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר "תַּעֲשֶׂה"^{כח} (ראה טו, יח), [ונדרשו בספרי (שם)]
יכול יהא יושב בטל, [תלמוד לומר] וּבִרְכִיתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר "תַּעֲשֶׂה"^{כט}.

לד

נו ווידער אַז מ'איז 'בשלימות', דאָרף מען דאך נישט טון גאָרנישט [לפרנסה, דבזמן
שעושין רצונו של מקום כתיב] וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֶכָם. [והלא הכתוב אומר וּבִרְכִיתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר
'תַּעֲשֶׂה'].

לה

נאָר ס'שטאַמט טאַקע פון 'דעם' [ממה שאנשים בשלימות], אָבער אַז ס'איז אָבער שוין
'אזוי', איז שוין אַ "מצוה", וּבִרְכִיתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר "תַּעֲשֶׂה", [וכמו שדרשו] יכול יהא יושב
בטל, - אין סומכין על הנס, - [תלמוד לומר] וּבִרְכִיתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר "תַּעֲשֶׂה".

^{כז} בתוספות (ברכות שם, ד"ה) כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, שנאמר וְאֶסְפֹּתָ דְגִנָּה. ואם תאמר, והא
לקמן [בדברי רשב"י] בזמן 'שאיני ישראל עושין רצונו של מקום' מוקמין ליה. ויש לומר דמיירי ודאי שעושין
רצונו, אבל אין עושין רצונו כל כך, דאינם צדיקים גמורים. ועוד יש לומר וכו'.

^{כח} לשון הפסוק הוא וּבִרְכִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה, וכן הוא הלשון בספרי. אמנם בספרים הק' מורגל לכתוב
זה 'בקיצור' הלשון, בלשון וּבִרְכִיתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה (ולשון וּבִרְכִיתִיךָ הוא מלשון הפסוק בפרשת יתרו כח, כא). וכיוצא
בו מצינו בגמרא (ברכות מז: ועוד בכ"מ) שהביאו כמה פעמים לשון הפסוק "ונתן הכסף וקם לו", דהוא רק קיצור
לשון מן הכתוב (בחקותיו, כו, יט) וְסָפָה חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עָרְכָה עֲלָיו וְקָם לוֹ. וכמבואר בתוספות שבת (קכח. ד"ה ונתן),
והביאו שם עוד דוגמות לזה.

^{כט} והיינו שעל האדם יש חיוב השתדלות 'ועשיה' לצורך פרנסה, אבל הצלחתו בזה תלוי 'בברכה' הבא השגחה
מן השמים. - ועיין במסלת ישרים פרק כא.

[ונמצא נאמר פסוק זה על תנאי, דבאם יהיו במצב כזה, יהא צריכין "לעשות" בעצמם, אבל ידעו שהכל תלוי בהברכה מן השמים].

לו

אזוי אסאך מצות זענען געגעבן געווארן על תנאי.
אז ס'וועט 'אזוי' זיין, דעמאלטס מוז 'אזוי' זיין די "מצוה".

לז

ביאור ענין מצות "מינוי מלך"

ישוב קושיא ב

דאס קאן זיין איז טאקע אמת [בענין מינוי מלך], ס'איז ביידע אמת ויציב [שיש בזה מצוה וגם בא מחמת חטא].

לח

אלמלי היו ישראל עיניהם נשואות רק לה', לא היו צריכין למלך בשר ודם שבוה כרוך גם סכנת מוקשים ווען אידן מ'זאל נישט דארפן [קין מלך], זיי העטן געווען עיניהם נשואות אל ה', העט געווען דער וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ.
ווען מ'העט געווען אינגאנצן געוועזן [איבערגעגעבן דעתם וכוונתם] לה', מ'העט זיך גארנישט 'געקומערט' [פון] קיין שום בשר ודם, פון קיין אימת בשר ודם, העט מען דאס נישט געברויכט קיין "מדריך", העט מען געווען 'איבערגעגעבן אינגאנצן' לה', העט טאקע נישט געווען, העט מען נישט געדארפט נעמען קיין "מלך".
וואָרן ס'איז דאך 'איינגעשטעלט' [בסכנה, למנות מלך בשר ודם, וכדכתיב] מִמֶּלֶךְ אָדָם חָנָף מִמִּקְשֵׁי עָם (כבמדרש דלעיל הערה ג), ס'איז 'איינגעשטעלט', ס'איז טאקע נישט גוט.

לט

אמנם היות שלא היו במדרגה זו, על כן יש אדרבה 'מצוה' למנות מלך
נאָר מ'איז דאך אָבער נישט ביי דער מדרגה [להיות כולו מסור לה'], און אז מ'זוכט [א מלך], זיי האָבן איינגעזען - מ'זוכט עס יא - מ'ברויך האָבן א מלך, אז ס'איז שוין ווידער 'אזוי', איז עס שוין טאקע א "מצוה".

מ

ונמצא שמעיקרא היתה הסיבה מחמת החטא ושפלות המצב, אבל כשהמצב כבר הוא כן, אז הוא באמת כבר הוא "מצוה דאורייתא" למנות מלך
איבערדעם איז עס ביידע אמת, מעיקרא אָן פאָרוואָס מ'איז געקומען צו דער בחינה מ'זאל 'ברויכן' א מלך, איז געווען דורך א "חטא".
אָבער אז דער חטא איז געשען, איז עס שוין [א מצוה], דערנאָך איז עס שוין, 'דערנאָך' איז עס שוין טאקע א "מצוה דאורייתא" שום תָּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ. איז ביידע אמת.
איבערדעם איז דאָס נישט קיין סתירה.

מא

ישוב קושיא א

ולכן הוצרך הכתוב להקדים ואמרת אֲשִׁמָּה עָלַי מֶלֶךְ וגו', לומר דרך כשהם במצב כזה חל חיוב המצוה
ס'איז טאקע א "מצוה", אָבער די מצוה שטאַמט פון דעם אז מ'זאָגט אֲשִׁמָּה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתַי, זאָגט ער [דאז חל מצוה] שום תָּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ.

מב

המשך ישוב קושיא ב

ומיושב סתירת המדרש, דלעולם עיקר רצון הבורא הוא שהיו ישראל במדרגה הנעלה שלא יצטרכו למלך בשר ודם, אבל כעת שאינם במדרגה שפיר יש מצוה בזה, ורצונו יתברך כך

מיט דעם איז רעכט דער מדרש [בקושיא ב] וואָס ער ברענגט דאָ די 'ביידע' זאָכן. דער בורא כל עולמים זאָגט, איך האָב גערעכנט [=געהאָפּט אז] ס'זאָל 'נישט' זיין [קיין מלך בשר ודם]. נאָר עטץ זענטס אָבער נישט 'דערביי' [בזו המדרגה, און] אַז עטץ זענטס נישט 'דערביי', האָט מען ענק שוין "מַצוּה" געווען דערויף.

וואָרן אַז מ'איז נישט ביי דער בחינה, מוז מען עס שוין האָבן טאַקע, איז 'נאָך אַרגער' אַז ס'איז נישטאַ קיין מלך, [כדכתיב (שופטים יז, ו) בְּיָמֵינוּ הָיָה] אַיִן מֶלֶךְ [בְּיִשְׂרָאֵל] אִישׁ כָּל הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה, [וממילא] מוז עס שוין זיין, אַז מ'איז נישט ביי דער בחינה.

מג

ווען מ'העט געווען 'אָזוי אויסגעהאַרעוועט' [בקבלת עול מלכותו ית'], מ'העט עס נישט 'געזוכט' [קיין מלך בשר ודם], ממילא העט עס נישט 'אויסגעפעלט'. ממילא העט מען עס נישט געווען 'געטאַרט' טון.

מ'איז דאָך אָבער 'נישט' ביי דעם [מדרגה, ממילא] לויט דעם מצב [של הדור] 'מוז' מען עס שוין האָבן.

מד

אָזוי ווי אַסאַך זאָכן איז דאָ [שהם תלויים לפי מדרגתם של ישראל].

מה

ביאור 'המצוה' לסבול עול "הגלות"

גם ענין הגלות נגד רק מפני "חטאינו", אבל כעת שכבר נזרה הגזירה, יש חיוב ומצוה גדולה לסבול עול הגלות ולא לדחוק את הקץ

דער גאַנצער "גלות", [איז דאָך] מִפְּנֵי "חַטֵּאֵינוּ" גְּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ (תפלת מוסף ליו"ט). אָבער אַז ס'איז געשען [שכבר הוצרכו לילך בגולה מחמת החטאים], איז שוין אַ "גרעסטע מצוה" מ'זאָל "סובל זיין דעם עול גלות", מ'זאָל נישט חלילה מדחיק זיין [את הקץ].

ווי איך זאָג דאָס אייביג נאָך, דעם וואָס דער מדרש זאָגט (ילקוט שמעוני, בא רמז קצא) [אַז] טאַקע אין דעם זכות פון [קבלת עול הגלות, תהיה הגאולה], דאָס איז דער גאַנצער שחר, נְטִירָנָא, וואָס מען 'וואַרט' אויף דעם, און דורכדעם וועט מען 'געהאַלפן' ווערן.

און דאָס 'גאַנצע' [ענין הגלות] איז דאָך [רק בסיבת] אַן "עוץ". אָבער אַז ס'איז שוין געשען דער עוץ, דערנאָכדעם איז שוין גאָר אַ "מצוה" [לסבול עול הגלות].

^ל בכמה מקומות. וזלש"ק ביואל משה (א, מג): ובילקוט פרשת בא רמז קצ"א כתב, מי פרע לכם ממדי וכו' מרדכי ואסתר, מי פורע לכם מיון, בני חשמונאי שהיו מקריבין שני תמידים בכל יום, מי פרע לכם ממלכות רביעית, נטרונה, והיה לכם למשמרת, אל תאכלו ממנו נא, לא תבעינה מהבהבה. ופירש שם בזית רענן מהמגן אברהם, נטרונא, שצריכים לשמור ולהמתין, לא תבעינה מהבהבה, פירוש אַל תבקשו לאכול אותה בהבהב, כלומר שאינו צלי כל צרכו.

ומבואר בזה שבגלות הזה שהוא מלכות רביעית, אין מי שיפרע מהם להביא הגאולה אלא זכות הנטרונא, לשמור ולהמתין ולקיים אל תאכלו ממנו "נא", שרצונו ולומר "קודם שמגיע העת".

[ועיין זה גם בהקדמת ויאל משה (ד"ה וזה ברור)].

מו

ביאור ענין מעלת "השכחה"

אם לא היו ישראל מבקשין "דבר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה", היו שומעין כל התורה מפי הקב"ה ולא היו שוכחין אותה לעולם. ונמצא שענין השכחה נגרם ע"י שלא היו בשלימות הראוי

[וכיוצא בזה מצינו בענין מה שלומדים תורה ושוכחים].

ס'שטייט דאָךְ^א, אלמלא ווען אידן העטן נישט גיווען געזאָגט [למשה רבינו] דָּבָר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה (יתרו כ, טז), העט מען געהערט [תורה] מפי הקדוש ברוך הוא. זאָגט דער מדרש, כשם שהקדוש ברוך הוא ער איז נישט עוֹבֵר, [רק] ער איז אַ נְצַחִיּוֹת, אַזוי איז די תורה הקדושה וואָס זיי האָבן געהערט פון השם יתברך, איז אויך אַ נְצַחִיּוֹת [ואינם משכחין אותה].

אַז מ'הערט אָבער פון אַ בשר ודם, [איז] אַזוי ווי אַ בשר ודם איז עוֹבֵר - איז שְׂכָחָה - אַזוי איז די תורה הקדושה [ששומעין מפי בשר ודם] איז אויך עוֹבֵר, איז דאָ שְׂכָחָה.

דערנאָך האָבן זיי געזאָגט יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, - אַזוי זאָגט דאָךְ דער מדרש אין שיר השירים, - האָבן זיי שוין פאַרלאַנגט דערנאָכדעם צוריק [אז] זיי ווילן הערן פון הקדוש ברוך הוא. האָט מען געזאָגט ס'איז שוין עֹבֵר הַשָּׁעָה, ס'איז שוין פאַרפֿאַלן. אָבער לעתיד וועט אַזוי זיין, וועלן ווייטער אידן הערן פון השם יתברך.

און 'דעמאָלטס' [בזמן מתן תורה] ווען זיי זאָגן נישט דָּבָר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יִדְבֹּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים פֶּן נָמוּת, העטן זיי גיווען געהערט פון השם יתברך [תמיד], העט נישט געווען קיין שְׂכָחָה.

[ונמצא שענין השכחה הוא מחמת פחיתות המדרגה, עבור ששאלו דָּבָר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, ואינה מדה טובה].

מז

ובמדרש אמרו רבעצם יש טובה בענין "השכחה", שמחת זה לא יתרו מללמוד תורה תדיר

[ולעומת זה מצינו] דער מדרש זאָגט דאָךְ^ב אַז "שְׂכָחָה" איז אַ גרויסע טובה. ווען ס'העט נישט געווען קיין שְׂכָחָה, העט מען [נאָר] 'איינ' מאָל געלערנט, העט מען נישט עוסק געווען בתורה 'בתמידות', וואָרן מ'העט דאָךְ עס נישט פאַרגעסן. [אַבער] אַזוי אַז ס'איז דאָ שכחה, מוז מען כסדר לערנען. איז דאָךְ גאָר די שכחה אַ "טובה".

^א במדרש רבה שיר השירים (א, פסוק ב): בשעה ששמעו ישראל אֶנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ, נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו למדים ולא היו משכחין. באו אצל משה ואמרו, משה רבינו תעשה אֶת פְּרוּזְבִּינ שְׁלִיחַ בִּינוּתֵנוּ, שנאמר (יתרו כ, טז) דָּבָר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְעַתָּה לְמָה נָמוּת (ואתחנן ה, כא), ומה הנייה יש באבדה שלנו, חזרו להיות למדים ושוכחים. אמרו, מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר. מיד חזרו באו להם אל משה, אמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שניה, לוואי יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשיו אבל לעתיד לבא הוא וכו'.

^ב במדרש רבה קהלת (א, פסוק יא): ר' אבהו אמר, זה שיפוטא של תורה שאדם למד תורה ושוכחה. רבנן דתמן בשם רבי יצחק דהכא ורבי טוביה בשם רבי יצחק, לטובתו אדם למד תורה ושוכח, שאילו היה אדם למד תורה ולא שוכחה, היה מתעסק בתורה שתים שלש שנים, וחזר ומתעסק במלאכתו ולא היה משגיח בה לעולם כל ימיו, אלא מתוך שאדם למד תורה ושוכחה, אינו מזוי ואינו מזיע את עצמו מדברי תורה.

מח

אמנם ביאור הענין, דאס היו במדרגה הנעלה להשתוקק לשמוע רק מפי הקב"ה, אז היו דבוקין בתורה תמיד גם בלא השכחה. אבל עתה שלא זכו למדרגה זו, שוב יש טובה במדת השכחה, כדי שיחזרו תמיד על משנתם נאָר [ביאור הענין], ווען מ'זאגט אָבער נישט דעם דָּבָר אַתָּה עֲמָנוּ, העט מען דאָך געהערט מפי הקדוש ברוך הוא, העט מען דאָך געווען אַזוי דבוק אין די תורה הקדושה [אז] אפילו אָן שכחה העט מען אויך כסדר גיווען געלערנט. אָבער אַז מ'איז שוין, אַז מ'איז נישט ביי דער בחינה, זיי האָבן שוין געזאָגט אַזוי, דָּבָר אַתָּה עֲמָנוּ וְנִשְׁמָעָה, מ'איז שוין נישט ביי דער בחינה, האָבן זיי געדאַרפט לערנען פונעם תלמיד^ל, [און] אַז מ'איז שוין נישט ביי דער בחינה איז עס אַ גרויסע טוֹבָה דער "שְׁכָחָה", ווייל אַזוי איז מען עוסק [בתורה בתמידיות].

מט

ביאור הפסוקים בפרשת ואתחנן

המפרשים הקשו דלכאורה יש סתירה, דמשה רבינו אמר "התשתם כוחי כנקבה" באמירת דָּבָר אַתָּה עֲמָנוּ וְנִשְׁמָעָה, והקב"ה אמר על זה כי "היטיבו כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ" קען זיין, מיט דעם איז פֿאַרענטפערט די 'סתירה' וואָס מ'פרעגט [בפרשת ואתחנן]. משה רבינו האָט געזאָגט (ואתחנן ה, כד) [שאמרו לו ישראל בשעת מתן תורה, קרב אַתָּה וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹקֵינוּ] וְאַתָּה תִּדְבֹּר אֲלֵינוּ [אַתָּה כָּל אֲשֶׁר יִדְבֹּר ה' אֱלֹקֵינוּ אֲלֵיךְ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ], זאָגט רש"י^ל [דלכן נאמר בלשון נקבה "וְאַתָּה" תִּדְבֹּר אֲלֵינוּ, כי אמר להם משה] הַתְּשָׁתֶּם כּוּחִי כְּנִקְבָּה, והלא יפה לכם לשמוע מפי הרב ולא מפי התלמיד. ווען זיי האָבן געזאָגט דָּבָר אַתָּה וְנִשְׁמָעָה, האָט ער געזאָגט הַתְּשָׁתֶּם כּוּחִי כְּנִקְבָּה. און תיכף דערויף שטייט (שם, כה) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי [שְׁמַעְתִּי אֶת קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַיךְ] הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט זיי האָבן 'גוט' געזאָגט.

[והקשו המפרשים] נו וויאָזוי איז דאָס עפעס, משה רבינו האָט געזאָגט אַז ס'איז אַ 'שוועכע' כנקבה, און דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט זיי האָבן 'גוט' געזאָגט, זיי האָבן זיך נישט טועה געווען. וואָס הייסט? האָט זיך משה רבינו חלילה טועה געווען? און מ'האָט עס [דאָך] אַריינגעשטעלט אין די תורה אַז משה רבינו [האָט אַזוי געזאָגט].

נ

אבל לדרכנו אתי שפיר, כי תרוויחוו אינתייהו

נאָר וואָס דען, ס'איז ביידע אמת.

[דהנה] נאָך הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ, [כתיב] (שם, כו) מִי יִתֵּן וְהָיָה לְכִבְּם זֶה לָהֶם לִירָאָה אֹתִי [וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי] כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם לָדָבָר. דאָס איז ביידע אמת.

^ל עיין בלשון רש"י (יתרו יט, ט) אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך וכו'.

^ל ברש"י (ואתחנן שם): וְאַתָּה תִּדְבֹּר אֲלֵינוּ. התשתם את כחי כנקבה, שנצטעתי עליכם ורפיתם את ידי, כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליי מאהבה, וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני.

^ל עיין הביאור להלן אות נב.

נא

באמת היה יותר טוב אם היו משתוקקין לשמוע תורה רק מפי הקב"ה. אבל לעת עתה שאמרו דְּבַר אֱתָה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, ואינם במדרגה הנעלה, שוב יש טובה שלא ישמעו מפי הקב"ה בעצמו, כדי שיהיו למדוין ושוכחים ויהיו חוזרים תמיד על משנתם. ומשה רבינו אמר התשתם כוחי כנקבה, על שראיתי שאינכם במדרגה הנעלה

ווען זיי העטן נישט געווען ביי דער בחינה זיי זאָלן דאָס וועלן, דעס וואָס זיי האָבן פאַרלאַנגט דעם דְּבַר אֱתָה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, העט אודאי בעסער געווען, העט געווען בעסער גיווען זיי זאָלן הערן מפי הקדוש ברוך הוא, וועט מען נישט פאַרגעסן קיינמאָל, [און] זיי העטן 'אָזוי אויך' געווען דבוק אין די תורה [בתמידות].

אַז זיי זענען אָבער יאָ געווען ביי דער בחינה [שנתייראו לשמוע מפי הקב"ה ורצו לשמוע מפי משה], האָט עס שוין געמוזט זיין אָזוי, האָבן זיי שוין 'גוט' געזאָגט, האָבן זיי עס געדאַרפט שוין 'אַרויסזאָגן', ווייל זיי זענען נישט געווען ביי דער בחינה [הנעלה והראויה].

און דעס וואָס משה רבינו האָט געזאָגט התשתם כוחי כנקבה, איז טאַקע אויף דעם אַליין, "פאַרוואָס" זענען זיי געווען ביי דער בחינה אַז 'דאָס' זאָל גוט זיין.

נב

ממילא דער אמת איז טאַקע גוט געוועזן, ס'איז הייטיבו פֿל אָשֶׁר דִּבְרוּ, ס'איז טאַקע גוט געווען אָזוי ווי זיי האָבן געזאָגט וְאַל יִדְבַּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים, כדי ס'זאָל זיין "שְׁכָחָה" און מ'זאָל גיכער דבוק זיין אין די תורה. נאָר טאַקע דעס אַז מ'זאָל מי יתן וְהָיָה לְבָבְכֶם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֹתִי "כָּל הַיָּמִים", מ'איז 'כסדר' עוסק בתורה, מ'דאַרף [שטענדיג] לערנען, [דורכדעם] דערהאַלט מען זיך ביי אידישקייט, לִמְעַן יִיטֵב "לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם" אויף "לְעוֹלָם".

נג

טאַקע אמת [כי היטיבו פֿל אָשֶׁר דִּבְרוּ]. נאָר "פאַרוואָס" דעס איז 'גוט', דאָס אַליין איז אַ 'שוועכע'. משה רבינו האָט געזאָגט התשתם כוחי כנקבה, ס'העט געווען בעסער מ'זאָל ווען הערן מפי הרב.

ווען זיי זענען [ווען] נישט ביי דער בחינה זיי זאָלן דאָס פאַרלאַנגען, [נאָר] מ'האָט השתוקקות [אויף] כסדר נאָר צו הערן פון הקדוש ברוך הוא, העטן זיי דאָך געווען ביי אַן 'אַנדערע' בחינה, העט דאָס נישט געווען קיין 'טובה' דעס וואָס זיי האָבן נישט געוואָלט מ'זאָל צוהערן [מפי הקב"ה].

אָבער 'היצטערט' איז עס טאַקע אמת ויציב, איז טאַקע רעכט, האָט ער [משה רבינו] שוין אפשר אויך געזען [אַז] הייטיבו פֿל אָשֶׁר דִּבְרוּ. [נאָר] "פאַרוואָס" ס'איז אָזוי, דעס איז געווען התשתם [כוחי].

און דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט, אַז אליבא דאמת לויטן 'היצטיגן' מצב, האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט הייטיבו פֿל אָשֶׁר דִּבְרוּ¹⁷.

¹⁷ וועיין עוד בזה בדברי יואל תנינא ואתחנן (עמוד קעט-קפא), ובחידושי תורה ג' כרכים עקב (עמוד קכא-קכב).

נד

המשך ביאור ענין מצות "מינוי מלך"

כעת לפי המצב באמת הוא מצוה למנות מלך, אבל לעתיד לבא כשיזכו למדריגה הנעלה, לא יהיה צורך לזה, והיה ה' למלך על כל הארץ.

די זעלבע זאך איז דאָ - קאָן זיין - ביי מינוי מלך.

דאָס איז אַמאָל [=בכל אופן, אַז] היינט איז עס שוין אַ מצוה, נאָר "פאַרוואָס" איז עס אַ מצוה, ווייל מ'איז נישט 'אויסגעאַרבעט' געווען.

לעתיד וועט זיין וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, וועט מען צוריקקומען צו דער אמת'דיגער בחינה, וּמִלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' (ישעי' יא, ט), וועט מען טאַקע שוין נישט 'ברויכן' קיין מֶלֶךְ, אַזוי ווי דער מדרש זאָגט (לעיל אות כג) ס'וועט זיין וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ.

אַבער היצטערט אין די דורות, איז געווען שוין דער מצב 'אַזוי' געווען.

נה

ישוב קושיא ג

שמואל הנביא חרה אפו על שביקשו מלך, ולא זכו למדריגה הראויה שלא יצטרכו למלך בשר ודם

היצט מיט דעם פאַרשטייט מען שוין דעם גאַנצן פסוק ביי שמואל'ן, [וואָס] ס'איז געווען חרה אפו.

שמואל הנביא איז טאַקע ברוגז געווען "פאַרוואָס" [הגיעו ישראל למצב כזה] לשאול להם מלך. איי ס'איז דאָך אַ מצוה (קושיא ג), ס'איז דאָך נאָר אַ מצוה פאַרדעם - ווי איך האָב געזאָגט (באות מא) - ווייל "וְאִמְרַתְּ אֲשִׁמָּה עָלַי מֶלֶךְ. און 'דאָס' איז ער ברוגז געווען, פאַר'ן "זאָגן", פאַרוואָס מ'איז צו דעם אויסגעקומען אַז ס'זאל 'ווערן אַ מצוה', דאָס איז געווען דעמאָלטס דער "חטא".

נו

ישוב קושיא ד

אבל למעשה העמיד להם מלך, כי לאחר שלא היו במדריגה הראויה שוב היה צורך ומצוה בהעמדת מלך

אַבער אַז ס'איז אַבער שוין 'דאָך' אַזוי געשען, איז עס שוין טאַקע געווען אַ "מצוה", האָט מען עס שוין 'געטון', [כדכתיב] שוים תָּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, האָט מען שוין 'געמוזט' דאָס טון.

איז שוין רעכט וואָס ער [שמואל] האָט עס דערנאָך געטון, [ווייל] ער האָט עס 'געברויכט' צו טון, ווייל לויט ביי דער בחינה וואָס זיי זענען, אַז זיי זענען געווען ביי דער בחינה "לשאול להם מלך", האָט מען עס טאַקע געברויכט, האָט עס שוין געמוזט זיין.

נז

ולדרכנו מיושב כל הקושיות בענין מצות מינוי מלך

ממילא איז פאַרענטפערט די סתירה, דאָכט זיך מיר זענען די אַלע קושיות [פאַרענטפערט]. מיט דעם איז פאַרענטפערט די סתירה, 'וואָס' דער "חטא" איז געווען (קושיא ג), און פאַרוואָס מ'האָט עס 'דאָך' געברויכט צו טון (קושיא ד), און ס'איז אַ "מצוה" (קושיא ב), און ס'איז 'דאָך' גיווענדט אין "וְאִמְרַתְּ אֲשִׁמָּה עָלַי מֶלֶךְ" (קושיא א). ס'איז אַלעס אמת ויציב.

נח

ביאור אוהרת הכתוב לא תוכל לתת עליך איש נָכְרִי

הקדמה ליישוב קושיא א - באופן א

(עד אחר אות סב)

[קושיא ו]

על עצם אוהרת לא תוכל לתת עליך איש נָכְרִי, הקשו המפרשים דהלא כל המינויים הם מן השמים, ואך אפילו שייך ליקח איש נָכְרִי, עד שיצטרך הכתוב להזהיר נגד זה

לעולם [דעס וואָס] ס'שטייט לא תוכל לתת עליך איש נָכְרִי, לעולם האָב איך געפרעגט אַסאַך מאָל [דערויף, און] דער רמב"ן אליין איז אויך דערויף מעיר^ל, [שהרין לעולם איז דאָך [אפילו] ריש גרגותא משמא אוקמי [ליה]^ל, וכל המינויים ושרות הם מן השמים, ואם כן קשה] איז דען פאַרהאַנדן [אַז] מן השמים וועט מען שטעלן אן "איש נכרי" [שלא כרצון הכורא], פאַרוואָס דאַרף מען דאָס 'באַוואָרענען' [להזהיר על זה].

נט

[התחלת ישוב קושיא ו]

אמנם גם זה תלוי במצב הדור, דאם דעתם באמת לשמים אז זוכין לבחור באיש שנבחר ומרוצה בשמים, אבל אם אינם כראוי יכולין מצד "הבחירה" למנות גם מי שאינו מרוצה בשמים לה, וכמו שכתב היעב"ץ בזה

אַבער [על פי] פשוט דאָכט זיך מיר, איז דאָס אויך די זעלבע זאך [כענין דלעיל, דזה תלוי לפי מצבם של הדור].

אַז מ'מיינט לשם שמים, איז טאַקע גיט מען זיי אַ מנהיג [שדעתו] לשם שמים.

נאָר [אם אין כוונתם לשמים, מניחין להם הבחירה למנות ראש שאינו מרוצה בשמים. ווי] רבי יעקב עמדין זאָגט אויף אַ פלאַץ^ט, אַ בחירה האָט מען, חלילה אַז מ'וויל זיך

^{לו} ברמב"ן (יז, טו) הביא דעת המפרשים דטעם אָשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בוֹ, הוא שיהיה נבחר על פי נביא או במשפט האזורים, ויצוה הכתוב תִּשִּׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בוֹ, כי הוא יבחר ולא אתה. ועל זה הקשה הרמב"ן וז"ל: אם כן מה טעם להזהיר "לא תוכל לתת עליך איש נָכְרִי", והשם לא יבחר בנכרי וכו'.

ועל דרך הפשט אמרו, שוֹם תִּשִּׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' [אֱלֹקֶיךָ בוֹ], ולא אשר שנה ה' אלקיך, כי הוא בחר ביהשראל ולהיות המולך מבחוריו, ולא מקרב העמים אשר שנה.

ודעתי בדרך הפשט, כי טעם "אשר יבחר", שכל מולך על עמים מאת האלקים היא לו, כענין שכתוב (דניאל ד, כט) דִּי שְׁלִיט עֲלָאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וְלִמֵּן דִּי יִצְבָּא יִתְּנָהּ, וכך אמרו (בבא בתרא צא:): אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי ליה, יאמר, שוֹם תִּשִּׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ כָּל אֲשֶׁר יִהְיֶה נְגוּז מִן הַשָּׁמַיִם שִׁימְלוּךְ, ואם הוא מקטני שבטי ישראל ומשפחתו הצעירה, אבל איש נכרי לא תמליך עליך לעולם.

^{לז} בגמרא בבא בתרא (צא:): וְהִתְנַשֵּׂא לְכָל לְרָאשׁ (דברי הימים א' כט, יא), אמר רב חנן בר רבא אמר רב, אפילו ריש גרגותא משמא מוקמי ליה. וכן הוא בגמרא ברכות (נח:): לְכָל לְרָאשׁ, אמר רב חנן בר רבא אמר רבי יוחנן, אפילו ריש גרגותא מן שמיה מנו ליה. - ופירש"י שם, ריש "גרגותא", בור הממונה על החופרין חפירות למלאותן מים כדי להשקות בהן שדותיהן.

^ט עיין בספרו הקשורים ליעקב (דרשות היעב"ץ, דרוש שאגת אריה) [ונדרש גם בפ"ע בשם שאגת אריה] וז"ל: לפי זה הדרא קושיא לדוכתא מה לנו לצעוק על פטירת הצדיק, ועוד הִלְעוֹלֵם יִחְיוּ, וכי הבאים אחריו בהמות ירעו הלא בהכרח שימות וכו' בשביל שמת דוד המלך ע"ה למען יירש בנו תתרו, כמו שאמרו (שבת ל.) כבר הגיעה מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בו, הלבבבור זה נאמר (ישע' נז, א) כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נִצָּאֶה הַצַּדִּיק.

והנה בזה יש לומר לפום ריהטא, אם הצדיק הבא אחר הראשון למלא מקומו מוכן ומזומן, פשיטא דלא איירי ביה קרא דמפני הרעה וגו'. והכא בבאי עסקינן, במקום שאינו מהמזומנין לה לאותה איצטלא באותה שעה, לפי מהגה העם ובחירתם שעדיין צריך להתמנות ע"פ ברירה מאנשים הנועדים לתכלית זה, כי אז הדבר מוטל בספק ועומד באחריות גדול אם מות הצדיק הוא לטוב או לרע, שאע"פ שכל דברי חכמים קיימים בלי ספק שכבר נולד אחר כיצא בו - ביום שמת צדיק - לפני כמה שנים שכבר גדל עכשיו, וראוי להכנס במקומו של זה הנפטר עתה, אך מי יודע אם לעת כזאת הגיע למלכות התורה שבה מְלָכִים ימְלִכוּ (משלי ח, טו). כי דעות בני אדם מתחלפות ודתיים שונות, כל אחד לדרכו פונה, איש לְבָכְעוּ מִקְצָהוּ (ישע' נז, יא), כולם יש להם פניות חיצוניות אין להן חפץ בהם, א"כ יש לחוש שיגרום העון שלא יזכו להעמיד צדיק אחר במקום הראשון, וא"כ

'אויסוועלן' [שלא כהוגן], חלילה אז מ'זוכט' נישט דאָס ריכטיגע, מ'גייט נאָך עצת היצר, מ'מינט נישט לשם שמים, דעמאלטס וועלט מען זיך 'אַליין', וואָרן ווייל מ'נעמט נישט צו די בחירה, און ממילא האָט מען נישט 'דעס' [האיש הנבחר ומרוצה] וואָס מ'האָט געדאַרפט צו געבן מן השמים.

פאַרוואָס, ווייל דער בורא כל עולמים נעמט נישט צו די בחירה, אז מ'וויל חלילה שלעכט, נעמט מען צו נישט די בחירה פון קיינעם^מ.

[ועל כן שפיר הוצרך הכתוב לתת אזהרה שלא לתת עליך איש נכרי, כי מצד הבחירה שפיר יש אפשרות לזה (וכדיבאר עוד להלן אות סג, סה)].

ס

ביאור תחלת הפסוק, שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו

ובזה יובן גם המשך תחלת הפסוק, שמתחיל שום תשים עליך מלך כזה "אשר

יבחר ה' אלקיך בו", והיינו שתורה דעתך לשמים ואז תרצה במי שמרוצה ונבחר בשמים

איבערדעם זאָגט דער פסוק, שום תשים עליך מלך, נאָר זאָלסט וועלן אָשר יבחר ה' אַלקיך בו, זאָלסט וועלן דעס וואָס דער בורא כל עולמים וויל, זאָלסט מיינען 'דאָס'.

סא

וכן מבואר בשו"ע לענין נתינת המסים והתמנות הקהל, דרך מי שדעתו לשם שמים יכול לומר דיעה כזה

אזוי ווי ס'שטייט אין שלחן ערוך^{מב}, ביי יעדע "בחירת הקהל" האָט מען 'מטיל חרם' געווען אז מ'זאָל זאָגן דעטו לשם שמים, און ווער ס'האָט מורא געהאָט טאָמער איז עס נישט [דעתו] לשם שמים, האָט ער נישט געדאַרפט צו זאָגן קיין דיעה.

אין תועלת בצדיק שנוולד מאז למלא מקומו של זה, כי מי יודע איהו הוא, אולי בין עניים סובלי חלאים נכזה וְחָדָל אִישִׁים (ע"פ ישעיה נג, ג) ולא חשבנוהו. ושמוא רעת הדור גרמה שלא יזכו למנהיג הגון וצדיק, כפי 'בחירתם' הרעה, כענין שכתוב (ישע"ה ח, ו) יַעַן אֲשֶׁר מָאָס הָעָם הָזֶה אֶת מִי הַשִּׁילָח הַהֲלָכִים לָאֵת וּמָשׁוּשׁ אֶת רִצְיָן וְכֵן רָמְלֵהוּ (ועיין סנהדרין צד:), האדם בעל בחירה ובודרך שרוצה לילך מוליכין אותו, כל שכן "רבים" שמניחין אותם לרצונם, כמו שאמר הכתוב (הושע ח, ד) הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי, ונהפך להם לרועץ. אם כן אז ודאי יש לצעוק צעקה גדולה ומרה במות צדיק באופן זה, שעדיין אין אנו בטוחים שיהיה לנו במקומו כמותו, כי מפני הרעה נאסף הצדיק מצרה נחלץ, ויבאר רשע תחתיו, שהצדיק האחר שכבר זורח במקומו מונח, ולנו לא הונח. -

וכן כתב היע"ב בספרו עץ אבות על מסכת אבות (פ"ו מ"ו) בפירוש לחם שמים (אות לה), שהאריך שם בגנות הרודף אחר הכבוד לבקש לעצמו שררה, ובגנות עמי הארץ הממנים ראשים שלא כהוגן, וכתב שם בתוך הדברים וז"ל: אלא הכל על פי דעת תורה, לפי מה שיראו התלמידי חכמים הנמצאים בעיר, המבינים את מי ימנו עליהם לראש ומורה צדק. ואשר לו תאות הגדולה באמת ובצדק, ואף גם זאת לא הותר לעשות תחבולות בהבטחות הטבות וגמולות ושוחד דברים וחנופה. ואין צריך לומר שלא להכשיל הרבים בהפרזו ממון לקנות דעות, לא זו הדרך בחר ה', ויש חרם קדמונים על זאת [שלא למנות רב ודיין ע"י ממון] אפלו הוא ראוי והגון מאד, במקום שיש אנשים מסוימים זולתו. ואם יסכימו עליו מן השמים, במקומו ישיבוהו ובשמו יקראוהו, אם נוהגים כשרה וכוונתם לשם שמים.

אך האדם בעל בחירה, בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, ה' יראה ללכב. ואם עושים וכוונתם להנאת עצמן, אזי הדבר מנוסה ונכחון שנכשלים בכני אדם שאינם מהוגנים וכו', וכתוב הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי, ואומר (הושע יג, יא) אֶתֶּן לָךְ מֶלֶךְ בְּאָפִי וגו', וכמו שכתבתי בס"ד במקום אחר באורך. ועיין ספר חסידים סימן תרצ"ד.

^מ ועיין עוד מענין זה בדברי רבינו בס"ג במדבר תשי"ד, ועוד בכ"מ.

^{מב} ברמ"א חושן משפט (קסג, א): כל צרכי ציבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס, ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב, ואם המיעוט יאמנו, הרוב יכולין לכונן אותן וכו' והם צריכין לתת חלקם, והמסרב מלומר דעתו על פי החרם, בטילה דעתו, ואולינן תתן רוב הנשארים האומרים דעתן.

ועיין ביואל משה (א, נה) וז"ל: והנה בדין אַחֲרֵי רַבִּים לָהֵטת כתב הרא"ה ז"ל בספר החינוך מצוה ע"ח, שאין זה אלא כששתי תחות החלוקות יודעים בחכמת התורה בשוה וכו', כשעכ"פ אינם רשעים, כמו בסנהדרין ושאר חכמי הדור שכולם יראי ה' ומבקשים האמת. אבל ברשעים כשהם מרובים לא עלה על דעת שום אדם

אָזוי איז געווען ביי די פריערדיגע דורות, אָזוי זעט מען דאָך איז מבואר דער דין אין שלחן ערוך, אַז מ'האָט געזאָגט לשם שמים.

סב

והטעם כי מי שאין דעתו לשמים, יכול לבחור במי שאינו מרצה להקב"ה, ואין בזה טובה

ווייל טאָמער אַז ס'איז דאָ דיעות שלא לשם שמים, דערגרייכן זיי נישט דעם אָשר יבחר ה' אַלקיך בו, וואָס מ'דאַרף צו געבן מן השמים, נאָר מ'דערגרייכט דעם וואָס מ'וועלט זיך אויס מיט אַ בחירה, וואָס דער בורא כל עולמים לאַזט [צו, ער] נעמט נישט צו די בחירה.

סג

ישוב קושיא ו

היות שאין נוטלין "הבחירה" מבני אדם, על כן שפיר יש מציאות לבחור באיש נכרי, ולכן הוצרך הכתוב להזהיר על זה איבערדעם איז רעכט [מה שמסיים בסוף הפסוק לא תוכל לתת וגו'], טאָמער חלילה אַז מ'וועט זיך וועהלן [באיש נכרי, יוכלו למנותו מצד שאין נוטלין מהם "הבחירה", ולכן] האָט ער אָנגעזאָגט, זאָלסט נישט אָזוי ווייט אַריינפאַלן צו נעמען אַן אַיש נַכְרִי.

(המשך לזה באות סה)

סד

ישוב קושיא ה

והכתוב רומז בלשון "לא תוכל" לתת עליך איש נכרי, דאס יהיו במדריגה לרצות רק רצון הבורא, ולבחור רק באיש אשר יבחר ה' אלקיך, או לא יוכל להיות במציאות לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא בתורה ומצות, כי מן השמים לא נבחר איש כזה

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, מ'זאָל זיין שוֹם תָּשִׁים [עָלֶיךָ מִלֶּךְ] אָשר יבַּחַר ה' אַלְקֶיךָ בו, אַז דו וועסט וועלן דעם 'רצון הבורא', וועט עטץ האָבן 'דעם מנהיג' וואָס מ'גיט מן השמים, דעמאָלטס וועט זיין לא "תוכל" לָתֵת, וועסט דו 'ניטאַמאַל קענען' נעמען קיין אַיש נַכְרִי אָשר לאַ אַחִיךָ הוּא, דו וועסט נִיטאַמאַל 'קענען' [לתת עליך] דעם וואָס ס'איז נישט אַחִיךָ בתורה ובמצות^{כב}, ס'וועט נִיטאַמאַל מעגליך זיין, ס'קען נִיטאַמאַל זיין.

סה

המשך ישוב קושיא ו

מ'זאָגט דיר נאָר אַן, חלילה וחלילה, אַז מ'איז נישט ביי דער בחינה [הנעלה, שלא לרצות כלל במלך בשר ודם], ס'איז טאָקע נאָר על תנאי [מצוה זו של מינוי מלך] אָזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט, די גאַנצע לאַ תעשה [של לא תוכל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נַכְרִי] ברויך מען

מעולם שיכריעו את הצדיקים אף שהם מועטים. וכמה דורות היה הרשעים הרוב אף בימי בית ראשון, ואלו היה הכח ביד הרשעים אם הם מרובין להכריע דעת הצדיקים על פי התורה, היו אומרים כמה סברות בכל דיני התורה עד שהיו עוקרין כל התורה כולה ח"ו, ואפשר לטהר השרץ בק"ן טעמים כמבואר בגמרא (עירובין יג:). והלא אף בעניני הקהל, עניני ממון, מסים וכדומה, מבואר ברמ"א חושן משפט סימן קס"ג, שעושין על פי "רוב" מאותן שמקבלים עליהם לומר דעתם לשם שמים, והיו מטילין חרם על זה, והמסרב מלומר דעתו על פי החרם בטילה דעתו ואזלינן בתר רוב הנשוארים האומרים דעתם לשם שמים. ואף הצדיקים אם יש להם איזה רצון ונגיעה עצמית פסולים להגיד דעתם, שאין לצרף לענין הרוב אלא מאותן שאומרים דעתן לשם שמים בלי נגיעה עצמית, וקל וחומר ברשעים וכו'.

^{כב} עיין תוספות בבא מציעא (קיא: ד"ה מגרף), ובבא בתרא (ג: ד"ה מאן).

נָאָר אוֹיף ווען מ'איז אויף אַזאַ בחינה אַז מ'זוכט נישט דעם גאַנצן אמת אַז מ'זאָל נאָר וועלן דעם וואָס ס'איז דער רצון הבורא ברוך הוא, האָט מען דאָך בחירות [וואָס נוטלן מהם "הבחירה" ויכולין למנות איש נכרי אף נגד רצון הבורא ב"ה, ולכן] מוז דער פסוק אַנזאָגן אַזעלעכע זאכן אויך.

סו

המשך ישוב קושיא ה

[אבל הכתוב אומר האזהרה בלשון לא "תוכל", כדי לרמז בזה, כן אַז דו וועסט נאָר וועלן דאָס' [אשר יבחר ה' אליך בן] דעמאָלטס וועסטו נישטאָמאָל 'קענען', וועט נישטאָמאָל זיין קיין מציאות] [שתוכל לבחור באיש נכרי, ווייל] די גמרא זאָגט [אפילו] ריש גרגותא משמיה אוקמי, [וכשתהיה כוונתך לשמים] וועסטו נאָר האָבן דעם וואָס מ'גייט מן השמים, און דעם איז זיכער גוט אים צו נעמען].

סז

איבערדעם שטייט נישט דער לאו [בלשון לא "תתן"] אַזוי ווי אַנדערע לאוין, [ווייל] נישט אַלעמאָל האָט מען אַ בחירה אַז מ'זאָל קענען עובר זיין דעם לאו [כמו שיש בחירה בשאר לאוין], וואָרן אַז מ'מיינט לשם שמים טאַקע, 'קען' מען נישטאָמאָל עובר זיין אויף דעם לאו, ווייל [אפילו] ריש גרגותא משמיה אוקמי, [וכשכוונתך הוא לשם שמים, הרי הנבחר הוא גם כן מן השמים, ואי אפשר בכהאי גוונא שיהא הנבחר איש נכרי (חידושי תורה)]. איבערדעם שטייט עס מיט אַזאַ לשון, לא "תוכל לתת" עָלֶיךָ וגו'.

סח

הקדמה לישוב קושיא ה - באופן ב"

(עד אחר אית עה)

ממה שאמרת בביאור הפסוק הַנִּמְצָא כִּזָּה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בוּ

ברש"י: פירוש הַנִּמְצָא כִּזָּה, שפרעה אמר אם נלך ונבקשנו הנמצא

כמוהו. ולא כמובן הפשוט, דהפירוש הוא שבמציאות אינו נמצא

איך האָב שוין מסביר געווען^{מז} [קצת באופן אחר] דאָס ענין פון דעם לא "תוכל".

[בהקדם וואָס] איך פלעג דאָס צו טייטשן אייביג, וואָס פרעה האָט געזאָגט [אויף 'זיכער'] [לעבדיו על יוסף הצדיק] [מקץ מא, לח] הַנִּמְצָא כִּזָּה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בוּ, הַנִּמְצָא כִּזָּה, אויף דעם זאָגט דאָך דאָרטן רש"י^{מח}, אַם נלך ונבקשנו [הנמצא כמוהו], אַז מ'וועל מיר זוכן [איש אחר כמוהו] וועל מיר נישט טרעפן.

שטייט דאָרטן אין רש"י, ברענגט ער דעם לשון [התרגום אונקלס] הַנִּשְׁפָּח כְּדִין^{מז}, אַז דעם לשון הַנִּמְצָא מיינט נישט [בלשון עבר] 'טרעפן'^{מז}, אַז ס'איז 'נישטאָ' אַן איש

^{מז} הנה ב' אופנים אלו בביאור לשון "לא תוכל" (קושיא ה) קרובים זה לזה, אלא דהחילוק הוא דבאופן הראשון הכוונה דלא תוכל מצד 'המציאות', כי כשכוונתך לשמים אז נבחר רק מי שנתמנה מן השמים כרצון הבורא, ואי אפשר שמן השמים ירצו באיש נכרי ושאינו אחיך בתורה ומצוות. ולאופן הב' הכוונה דלא תוכל מצד 'הציבור', כי צריך לימלך בציבור, וכשהציבור הם כראוי אז לא יוכל איש נכרי למצוא חן בעיניהם.

^{מז} עיין בס"ג שופטים תשי"ג (לשון קדשו אות לו-מג).

^{מח} ברש"י. הַנִּמְצָא כִּזָּה. הַנִּשְׁפָּח כְּדִין (אונקלוס), אַם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו. הַנִּמְצָא בחטף פתח, לשון תמיהה וכו'.

^{מז} ולא אמר "האשתכח כדין".

^{מז} הכוונה כי אין פירושו "הנמצא", האם 'מצוי' כזה, אלא האם נוכל אֲנַחְנו למצוא' כזה.

אשר רוח אלקים בו, נָאָר עַר זָאָגְט אַז מ'וועל 'מיר' נישט טרעפן, איז טייטש טאָמער מ'וועט זוכן וועל מיר נישט טרעפן^מ.

ער זאָגט נישט אַז ס'איז נישטאָ, "אַיין" [כזה], ס'איז "נישטאָ" אַזאַ איש אֲשֶׁר רוח אֱלֹקִים [בו] אויף דער וועלט. ער זאָגט נאָר, [אַז] 'אונז' וועל מיר נישט טרעפן.

סט

קושיא בפרשת מקץ

ולכאורה מאין ידע פרעה בברירות, שאף אם יחפשו לא ימצאו איש כזה

לכאורה איז טאָקע אַ קשיא, וואָס איז דער פשט [מה שאמר] אם נלך ונבקשנו [הנמצא כמוהו, דמוכח שהיה 'בטוח' שלא ימצאו כמוהו], אפשר וועלן זיי יאָ טרעפן, וואָס איז דער פשט.

ע

הקדמה לישוב הקושיא בפרשת מקץ

מבואר בדברי הרבינו יונה, דהמבין לידע ולהכיר באדם מהו מהותו,

הוא לראות איזה סוג אנשים מוצאים חן בעיניו, ואת מי הוא מהלל בפיו

נאָר פלעג איך דאָס צו זאָגן אייביג [בכוונת אומרו הנמצא כזה וגו', ווייל] דאָס איז דער אמת [שאי אפשר שאצל פרעה ימצא איש כזה חן בעיניו].

אַזוי ווי דער רבינו יונה זאָגט^מ [לפרש הכתוב] מִצָּרְף לְכֶסֶף וְכוּר לְזָהָב וְאִישׁ לְפִי מְהֻלָּל (משלי כו, כא), יעדע זאָךְ הָאֵט אַ 'פּראָבע' [=מבחן, לידע מהותו], גאָלד הָאֵט אַ פּראָבע [על ידי כור] און זילבער הָאֵט אַ פּראָבע [על ידי מִצָּרְף], וואָס איז די פּראָבע פון אַ "מענטש", אַז מ'זאָל וויסן [מהותו], וואָס איז דער דרך מ'זאָל וויסן וואָס ער איז, [לפי מְהֻלָּלוֹ], מ'זאָל זען וועמען ער 'לויבט'.

עא

אדם שנוטה אל הקדושה, מוצאים חן בעיניו רק יראי ה' ועבדיו, ורשע ואוהב חמס

שנאה נפשו. אבל מי שאין שורשו טוב, אדרבה אינו אוהב ומחשיב את יראי ה'

דער וואָס ער איז פון די קדושה, דעם געפעלט נאָר "ערליכע אידן", און אַ "רשע" געפעלט אים 'נישט'. דער הָאֵט דעם רצון און די נייגונג [=נטיה, אל העובדי ה'], אים געפעלט נאָר אַן ערליכער איד אַן עובד ה', און אַ רשע שְׂנֵאָה וּפְשֻׁי.

ויעין באבן עזרא (מא, לה) שכתב ב' הפירושים, וז"ל: הַנִּמְצָא כְּזֶה בֵּינֵינוּ נִפְעַל, והוא פועל עבר, כאומר הנמצא 'בעולם' כזה. ויתכן להיות הנו"ן סימן המדברים, הנמצא "אנחנו" כזה, דברי פרעה אל עבדיו.

^מ עיין בענין זה במזרחי וגור אריה (מקץ שם) ושאר מפרשים, בביאור כוונת רש"י שם.

^מ בשערי תשובה לרבינו יונה (שער שלישי, אות קמח): ואחרי אשר התברר שהכל ברא השי"ת לכבודו, חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבוד את ה' ולקדשו בכל דבריו ולרוממו, להודות לו ולברכו תמיד וכו'. וכאשר יתיצב בתוך העם וידבר עם חבריו, יתבונן בינה וידקדק וישיג בכל מוצא שפתיו לקדש את השם בדבריו, ולדבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו, ולשבח עבדיו ויראיו. ויזכה בזה בהגיון לבו ומבטא שפתיו בלא יגיעה ופעל כפים, זכות גדולה עד לשמים, כי זה מעקר יצירת האדם.

ונאמר (משלי כו, כא) מִצָּרְף לְכֶסֶף וְכוּר לְזָהָב וְאִישׁ לְפִי מְהֻלָּל. פירושו, מעלות האדם, לפי מה שיהלל. אם הוא משבח המעשים הטובים, והחכמים והצדיקים, תדע ובחנת כי איש טוב הוא, ושורש הצדק נמצא בו, כי לא ימצא את לבו רק לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו, ולגנות את העבירות, ולהקבות בְּעֵלְיָהּ, ואם יתכן [=והגם] כי יש בידו עונות נסתרים, אבל מאוהבי הצדק הוא, ולו שורש בבחירה [טובה], והוא מעדת מכבדי ה'. - [אמנם] והמשבח מעשים מגונים, או מהלל רשעים, הוא הרשע הגמור, והמהלל את עבודת ה' יתברך.

² מלשון הכתוב (תהלים יא, ה): ה' צדיק יִבָּחֶן, וְרָשָׁע וְאֶהֱבֶה חָמָס שְׂנֵאָה נִפְשׁוֹ.

און דער וואָס ער איז חלילה פון 'דאָרטן', דעם געפעלט 'ענער', דעם געפעלט נישט קיין ערליכער איד, רחמנא לצלן.

עב

זאָגט דער הייליגער רבינו יונה, - דער רבינו יונה איז דאָך באמת אַ פּוֹסֵק פון די ראשונים, איינע פון די ראשי הפוסקים פון די ראשונים. - זאָגט דער רבינו יונה אין שערי תשובה, מִצְרָף לְפָסֶף וְכוּ' לְזָהָב, ס'האָט אַ פּרָאָבֶע, וְאִישׁ, וואָס איז די פּרָאָבֶע פון אַ מענטש, לְפִי מִהְלָלוֹ, מ'זאָל זען 'וועמען' ער לויבט, 'וואָס' אים געפעלט. דעם איז אַ פּרָאָבֶע אויפן 'מענטש'.

עג

ישוב הקושיא בפרשת מקץ

פרעה לא אמר שאין נמצא איש כזה, כי לא יכול לידע זאת, דשנא שפיר יש עוד צדיק כזה, וכמו שבאמת היה גם יעקב אבינו או בעולם. אלא אמר אם נלך ונבקשנו לא נמצא אנחנו כמזהו, שזה ידע בבירור שאי אפשר שאיש קדוש כזה ימצא חן בעיני פרעה ועבדיו הטמאים

דאָס קען זיין האָט פרעה געזאָגט.

לעולם - האָט ער געזאָגט - אפשר איז יאָ דאָ אויף דער וועלט אַן איש [כזה, אשר רוח אלקים בו], אַזאַ גרויסער מענטש ווי יוסף הצדיק. [והראיה] יוסף הצדיק איז געווען אויף דער וועלט, און ער האָט נישט געוואוסט פון אים ביז היצט.

[און] דער אמת איז נאָך געווען גרעסער'ס אויך, ס'איז דאָך געווען יעקב אבינו. נאָר וואָס דען, פרעה האָט געוואוסט אַז 'זיי' [פרעה ועבדיו] זענען דאָך גרויסע טמאים, האָט ער געוואוסט אַז [אויב] "ער" וועט גיין 'זוכן', "ער" וועט נישט 'טרעפן' קיין ערליכן איד. ווייל 'אים' איז דאָך נישט געפעלן קיין ערליכער איד, ער איז אַ גרויסער מְכַשֵּׁף געווען [והיה כחו גדול בסטרא אחרא, וממילא] אַז "ער" וועט זיין דער זוכער [וועט ער נישט טרעפן].

עד

ורק "יוסף הצדיק" שאני, שאירע אז גם מן השמים שימצא חן בעיני פרעה ועבדיו, כדי שימלוך יוסף ויעשה שם הכנה לבני ישראל בגלות מצרים

נאָר ס'איז געשען דעמאָלט אַ נס [שיוסף הצדיק מצא חן בעיניו], מ'האָט אַזוי געפירט מן השמים, ... מן השמים, ס'איז געשען דאָ אַ נס [אַז] ס'איז אַרויסגעקומען אַ "יוסף הצדיק" [שמצא חן בעיני פרעה ועשהו שני למלך]^{נא}, ווייל ס'האָט אַזוי געמוזט זיין, מ'האָט אים מכריח געווען מן השמים ס'זאָל אַזוינס געשען, אַז ער זאָל אים געפעלן.

עה

וכזה מדויק לשון רש"י שמפרש כהתרגום, ולא כמוכח הפשוט

איבערדעם האָט ער געזאָגט "הִנֵּמְצָא כָּזֶה, זאָגט רש"י, - וואָרן ער קאָן נישט זאָגן אַז ס'איז 'נישטאָ', - נאָר הִנֵּשְׁכַּח [בְּדִין], אַם "נלך ונבקשנו" [הנמצא כמוהו], אַז

^{נא} ועיין בדגל מחנה אפרים (נשא, ד"ה יברכך): בְּרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶךָ. צריך להבין הא ממילא ידעינן, כשיאיר ה' פניו אליו, בודאי יהיה לו חן, ומאי שוב הברכה "וַיַּחֲנֶךָ". ויש לומר על דרך דאיתא באור החיים על פסוק (וישב לט, כא) וַיִּתֵּן ה' אֶת חָנוּ בְּעֵינָיו שֶׁר בֵּית הַסֵּהר, היינו כי החן שהוא שורה על האדם הוא חסד עליון וקדושה עליונה, ויש מי שאינו יכול להבין זה החן ולקבל אותו, כי הוא אדרבא ההיפוך מזה, ועל כן אמר שם וַיִּתֵּן ה' אֶת חָנוּ בְּעֵינָיו שֶׁר בֵּית הַסֵּהר, היינו שהוצרך הקב"ה לשרות על שר הנ"ל שיוכל לקבל חנו של יוסף, עד כאן, עיין שם בצחות לשונו. וזה יש לומר גם כן כאן הפירוש, שזהו ברכה אחרת וַיַּחֲנֶךָ, היינו שיתן ה' חֲנֻכָּה בעיני כל, ושידעו כולם מן החן שלך.

'אונז' וועל מיר זוכן, וועל מיר נישט טרעפן קיין איש אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בו. ווייל ער האָט געוואוסט, אַז [אויב] די מצריים – זיינע עבדים – וועלן גיין זוכן, אַזוינס וועלן זיי נישט 'טרעפן'.

עו

ישוב קושיא ה – באופן שני

הממנה את המלך צריך לימלך בציבור, וכשהציבור הם כראוי או לא "יוכל" איש נכרי למצוא חן בעיניהם

דאָס קען זיין איז דער פשט, דער בורא כל עולמים האָט אונז 'אַנגעזאָגט' זאָלסט נישט נעמען קיין איש נכרי, מילא ס'איז [דאָך] א פשיטות אַז מען 'טאָר' נישט, ס'איז א "לאו", נאָר דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [אזהרת הלאו עוד בלשון לא "תוכל" לַתַּת עֲלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי].

עז

[דהנה] לעולם – [הלא אמרו בגמרא, שאמר הקב"ה למשה שישאל להם] "הגון עליכם בצלאל" – מ'דארף זיך דאָך אויסקלויבן [דעם] וואָס ס'געפעלט [בעיני הציבור].
[און] אַז דער ציבור גייט אין ריכטיגן וועג, 'קען' ער נישט נעמען קיין איש נכרי, ווייל ער געפעלט אים נישט. אים געפעלט נאָר אַ צדיק, אַן ערליכער איד.
[וכמו שהקדים הכתוב לומר] מִקֶּרֶב אָחִיךָ [תשים עֲלֶיךָ מִלֶּךְ], מהמובחר שבאחיו, [פון] מִקֶּרֶב אָחִיךָ דִּרְשָׁנִט די גמרא (בבא קמא פח). מהמובחר שבאחיו.
ממילא [איש הממנה], דער וואָס ער איז אַ ערליכער איד, דער 'קאָן' גאָר גאָרנישט טון אַנדערש, וואָרן ער מוז דאָך נעמען אַזעלעכער וואָס ער איז מְרוּצָה לְקַהֵל, וואָס ער געפעלט פאַר'ן ציבור.

עח

ביאור תחלת הפסוק, שום תשים עֲלֶיךָ מִלֶּךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בו – לאופן השני

ובזה יובן גם כן המשך כל הפסוק, שמתחיל שום תשים עֲלֶיךָ מִלֶּךְ כזה "אשר יבחר ה' אלקיך בו", והיינו שהציבור ירצו רק במי שמרוצה בשמים, ואז ממילא לא "תוכל" במציאות לתת עֲלֶיךָ איש נכרי שאינו אחיו בתורה ומצוות, כי אין במציאות שאיש כזה ימצא חן בעיני הציבור כשהם במדינת הראויה

דאָס קען אפשר זיין, [דגם לדרך זה יבואר כל המשך הכתוב], זאָגט ער שום תשים וגו' "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בו", אַז דו וועסט זוכן דעם רצון הבורא ברוך הוא, [לא "תוכל" לַתַּת עֲלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לא אָחִיךָ הוא], איז גאָר ניטאַמאָל 'מעגליך', קאָן עס צו דעם נישט קומען.

אויסערדעם וואָס דו 'טאָרסט' עס נישט טון, האָט מען געזאָגט ס'קאָן נישט קומען דערצו, וואָרן 'ער' [הנבחר] מוז דאָך געפעלן פאַר'ן 'עולם', נו אָבער אַז ס'איז ערליכע אידן, אַז זיי גייען און זיי זוכן דעם רצון הבורא ברוך הוא, געפעלט זיי נישט נאָר אַן ערליכער איד, געפעלט זיי נישט קיין אַנדערע מענטש.

²² בגמרא ברכות (נה): אמר רבי יוחנן, שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו, ואלו הן רעב ושופע ופרנס טוב וכו'. פרנס טוב דכתיב (תשא לא, ב) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר רָאָה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלָּאֵל וגו'. אמר רבי יצחק, אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור, שנאמר רָאָה קָרָה ה' בְשֵׁם בְּצַלָּאֵל, אמר לו הקב"ה למשה, משה הגון עליך בצלאל? אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן, אמר לו אף על פי כן לך אמור להם. הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל? אמרו לו אם לפני הקב"ה ולפניך הוא הגון, לפנינו לא כל שכן.

[ועיין באורך מה שביאר רבינו בדברי הגמרא אלו, בדברי יואל (ויקהל עמוד שנט, ובפרשת קרח, וריש פרשת שופטים), ובס"ג שמיני פרה תשכ"ז, ועוד].

עט

איבערדעם זאָגט ער [לא "תוכל"], ער זאָגט נישט דעם לשון לא "תתן" עליך איש נכרי, [דמשמען] מ'קאָן נעמען [איש נכרי] נאָר ער האָט נישט געטאָרט נעמען. נאָר [ער זאָגט], דו ברויכסט צו זיין ביי'ן אַ בחינה אַז דאָס זאָל נישטאָמאַל 'קענען' זיין, לא "תוכל" לַתּת עֲלֶיךָ אִישׁ נִכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא, נאָר וואָס'זשע דען, מַקְרֵב אֲחִיךָ [תּשִׁים עֲלֶיךָ מִלֶּךָ].

פ

סיום התורה

און דער סוף איז, ווי דער מדרש זאָגט (לעיל אות כג) אויף דער פרשה פון שוֹם תּשִׁים עֲלֶיךָ מִלֶּךָ, אַז דאָס איז [נאָר] אויף 'דערווייל', אָבער לעתיד וועט זיין וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. אויף דעם האָפט מען, וואָס דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט.

פא

דעם וואָס אידן, טאַקע דעם וואָס מ'האָט נישט געהערט [תורה] מפי הקדוש ברוך הוא, שטייט דאָך אויך (במדרש דלעיל אות מז) אַז לעתיד וועט מען צוריק הערן [מפי הקב"ה], יִשְׁקֵנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ, ווען ס'וועט זיין וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, אָן אַ שוֹם ממוצע, וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה', אידן וועלן זיין דבוק אינעם בורא כל עולמים²².

פב

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן מ'זאָל מיר זוכה זיין דאָס צו דערלעבן און צו זען.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן - ס'קומט דאָך היצט התחדשות השנה, די לעצטע טעג פון דעם יאָר. - מ'זאָל האָבן הכנה, מ'זאָל מיר זוכה זיין מ'זאָל נתקרב ווערן צו הקדוש ברוך הוא.

מ'קאָן נאָך זוכה זיין נאָך 'דעס' יאָר, מ'זאָל זוכה זיין צו טון תשובה שלימה פאַר'ן בורא כל עולמים.

[און] האָבן הכנה אין 'די' טעג, די לעצטע טעג פונעם יאָר, אויף די הייליגע טעג. ס'קומט התחדשות השנה, מ'זאָל מיר זוכה זיין ס'זאָל שוין זיין תְּכִלָּה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ, תַּחֲל שָׁנָה וּבִרְכוּתֶיהָ.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו שנת גאולה וישועה.

ס'זאָל דערפרייט ווערן אידישע הערצער, ברוחניות ובגשמיות.

מ'זאָל מיר שוין זוכה זיין צו זען דעם כבוד שמים, דעם התרוממות קרן התורה וישראל און התגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

²² ובתורתו, ולא יהיה חשש שלא ילמדו תדיר כשאין שוכחין. לכן יוכלו לשמוע מפי הקב"ה, ולא לשכוח.

